

کاربست روش علی لایه‌ای جهت تبیین ناآرامی‌های اجتماعی ۱۴۰۱

دکتر عبدالله مرادی^۱، امیرهادی نادرالاصلی^۲

چکیده

حجم گسترده و متنوع پرداخت رسانه‌ای، اعلام مواضع و بازخوردهای سیاسی داخلی و بین‌المللی در پی فوت خانم مهسا امینی در ۲۵ شهریورماه ۱۴۰۱، موجب بروز ناآرامی‌های اجتماعی در سطح کشور گردید که از منظر ابعاد، گفتمان و شیوه‌های بروز اعتراضات، واجد ویژگی‌های نوینی بود. چه اینکه؛ سرعت‌بالا، تنوع در موضوعات، شمولیت اقشار متفاوت، انسجام شبکه‌ای و تبدیل اعتراض به اغتشاش، نشانگر آن بود که ناآرامی‌های اجتماعی ۱۴۰۱ بر تشدید شکاف‌های اجتماعی و تغییر ادراک عمومی در حوزه باورها، ارزش‌ها و سبک زندگی استوار بوده و در جهت تضعیف سرمایه اجتماعی قرار دارد. با توجه به اهمیت این پدیده، مسئله اصلی پژوهش تبیین لایه‌های علی و ریشه‌های بروز ناآرامی‌های اجتماعی ۱۴۰۱ بوده و پرسش اصلی این‌گونه طرح می‌گردد که: «علل بروز ناآرامی‌های اجتماعی ۱۴۰۱ چگونه تبیین می‌گردد؟» جهت پاسخ به این پرسش و تبیین علل مختلف، شرایط زمینه‌ای و بسترهای پیدایی و گسترش از «تحلیل علی لایه‌ای» (CLA) استفاده شده است، چه اینکه مزیت اصلی این روش آن است که پژوهشگر را به گذر از «تمرکز بر یک روایت» به «روایت‌های مختلف» واداشته و به همین سبب شناختی عمیق و قابل اتکاء به دست می‌دهد. در این پژوهش جهت کشف ماهیت و روایت جامع برای ناآرامی‌های اجتماعی ۱۴۰۱، الگویی در چهار لایه: لیتانی یا ظاهری (توصیف ناآرامی‌ها شامل ابعاد، مؤلفه‌ها و ویژگی‌ها)، سیستمی (شامل عوامل زمینه‌ای، مدیریتی و مداخله‌گر)، گفتمانی و اسطوره‌ای، از خلال مصاحبه عمیق با نخبگان و خبرگان مرتبط با موضوع، ارائه شده است.

واژگان کلیدی: امنیت اجتماعی، امنیت داخلی، نارضایتی، ناآرامی اجتماعی، ناآرامی‌های ۱۴۰۱

۱. استادیار روابط بین الملل در دانشگاه عالی دفاع ملی، (نویسنده مسئول) Moradi.abdolah@gmail.com

۲. دانشجوی دکتری دانشگاه عالی دفاع ملی.

Application of the Layered Causal Method to Explain the Social Unrest of 1401

Dr. Abdollah Moradi¹, Hadi Naderasli²

Abstract

The extensive and diverse volume of media coverage, announcements of domestic and international political positions and feedback following the death of Ms. Mahsa Amini on September 15, 1401, led to social unrest across the country, which had new characteristics in terms of dimensions, discourse and methods of protest. This is because; the high speed, diversity in topics, inclusion of different strata, network cohesion and the transformation of protest into riots indicated that the social unrest of 1401 was based on the intensification of social gaps and changes in public perception in the field of beliefs, values and lifestyles and was aimed at weakening social capital. Given the importance of this phenomenon, the main issue of this research was to explain the causal layers and roots of the social unrest of 1401, and the main question is posed as follows: "How are the causes of the social unrest of 1401 explained?" To answer this question and explain the various causes, background conditions, and contexts of emergence and expansion, "Layered Causal Analysis" (CLA) has been used, as the main advantage of this method is that it forces the researcher to move from "focusing on one narrative" to "different narratives," and therefore provides deep and reliable knowledge. In this study, in order to discover the nature and comprehensive narrative for the social unrest of 1401, a model in four layers: litany or apparent (description of the unrest including dimensions, components, and characteristics), systemic (including contextual, managerial, and intervening factors), discursive, and mythical, has been presented through in-depth interviews with elites and experts related to the subject.

Keywords: social security, internal security, dissatisfaction, social unrest 1401.

1. Assistant Professor of International Relation at Supreme National Defense University, (Writer-in-charge) moradi.abdollah@gmail.com

2. Phd Student in National Security at Supreme National Defense University.

اعتراضات اجتماعی و ناآرامی‌های عمومی زیادی در تاریخ معاصر کشور رخ داده که از جنبه‌های مختلف فرهنگی اجتماعی، سیاسی یا اقتصادی برخوردار بوده است. تحولات و وقایعی همچون: نهضت جنگل، انقلاب مشروطه، نهضت تنباکو، ملی شدن نفت، همگی اعتراضات و جنبش‌های اجتماعی مهمی در تاریخ کشور قلمداد می‌شود که برخی از آنان مانند نهضت مشروطه با موفقیت همراه بود. چه اینکه ایران در پایان دوران قاجار شاهد شکل‌بندی جامعه در حوزه اصناف، کارگران و طبقه متوسط به پایین در قالب انجمن‌ها بوده که این انجمن‌ها در جریان انقلاب مشروطیت ۱۲۸۵ نقش عمده و حساس ایفا کردند (بشیریه، ۱۳۸۳: ۱۰۷). شکل‌گیری اعتراضات در قالب نهضت اسلامی از ۱۵ خرداد ۱۳۴۲ و تداوم آن در اشکال راهپیمایی‌های گسترده، اعتصابات و جنبش‌های سیاسی تا ۲۲ بهمن ۱۳۵۷ نیز، منجر به پیروزی انقلاب اسلامی گردید.

از ناآرامی‌های اجتماعی فعال شده در ایران بعد از انقلاب می‌توان به ناآرامی‌های خرداد ۱۳۷۱ در برخی شهرستان‌ها، اعتراضات دانشجویی ۱۸ تیر ۱۳۷۸، تجمعات و اغتشاشات موردی شهرهای اهواز، خرم‌آباد، سمیرم، یزد، قزوین در دهه ۱۳۷۰ و ۱۳۸۰، تجمعات خیابانی پس از انتخابات سال ۱۳۸۸ و اغتشاشات خیابانی همراه آن در برخی استان‌ها اشاره کرد (علیزمانی، ۱۳۹۳: ۳۳). ناآرامی‌های اجتماعی سال ۱۳۹۶ نیز در قالب ناامنی شهری مجموعه‌ای از اعتراضات رهبری نشده طی پویش «نه به گرانی» بود که ابتدا با خواست‌هایی اقتصادی، علیه فساد جاری در دولت و میزان بالای بیکاری آغاز، اما دامنه آن از مشکلات اقتصادی فراتر رفته و مخالفت‌های سیاسی را نیز دربرگرفت (حسینی زاده آرانی، ۱۴۰۱). همچنین ناآرامی‌های حادث شده به واسطه گرانی بنزین که در سال ۱۳۹۸ کشور را دچار بحران و اغتشاش خشن چندروزه کرد، آخرین ناآرامی‌ها با منشأ اقتصادی بود که البته با مدیریت پسینی و حضور مردمی، دامنه آن‌ها گسترش پیدا نکرد. بررسی روند اعتراضات اجتماعی یادشده نشان می‌دهد که در عرصه داخلی، عوامل و آسیب‌های گوناگونی می‌توانند به وجودآورنده ناآرامی‌های اجتماعی باشد. از این‌رو تشخیص، شناسایی و وزن دهی متناسب به علل آن، برای تعیین راهبرد مواجهه، دارای اهمیت فراوانی می‌باشد (مصطفوی و همکاران، ۱۴۰۰). بر همین اساس بایستی ضمن توصیف صحیح از میدان بروز اعتراضات، ماهیت مطالبات را شناسایی و اشکال بروز اعتراضات را نیز شناسایی کرد. چه اینکه در تجمعات پس‌الانتخابات ۱۳۸۸ مطالبه سیاسی با محوریت طبقه متوسط شهری، فضای غالب اعتراضی را نمایندگی می‌کرد و در اعتراضات ۱۳۹۶ و ۱۳۹۸، مطالبات معیشتی اقتصادی در حاشیه شهرهای

بزرگ و طبقات پائین تر واجد برجستگی بیشتری بود. ولیکن اعتراضات اجتماعی پس از ۲۵ شهریور ۱۴۰۱ ناشی از جان‌باختن «مهسا امینی» در مقایسه با اعتراضات قبلی به لحاظ گستردگی جغرافیایی، ابزارهای اعتراضی، بازنمایی رسانه‌ای، تنوع جنسیتی، نسلی و قومیتی کنشگران قابل توجه بود. رخدادی از سوی کنش گران آن جنبش «زن، زندگی، آزادی» نام گرفته و از منظر دیگر یک جنگ شناختی و هیبریدی بود که مهم‌ترین ویژگی آن، تمرکز بر حوزه اجتماعی از طریق تشدید شکاف‌های اجتماعی، تضعیف سرمایه اجتماعی و تغییر ادراک مردم در حوزه سبک زندگی قلمداد می‌گردد. لذا پرداختن به ناآرامی‌های اجتماعی ۱۴۰۱ واجد لایه‌های عمیق‌تر و ابعاد مختلفی است، همچنان که بررسی رویکردهای نظری در باب جنبش‌های اجتماعی نشانگر این روایت است که بحران‌های سیاسی- اجتماعی دارای عقبه تاریخی گسترده‌تری از نارضایتی، اجتماعی، سیاسی و اقتصادی هستند (سردارنیا و کیانی، ۱۳۹۵: ۱۱۹). پدیده‌ای که جامعه ایران نیز در دهه‌های اخیر با آن مواجه بوده و به باور صاحب‌نظران اجتماعی به‌ویژه در یک دهه اخیر فراگیر بوده است و البته پیمایش‌های ملی همچون: پیمایش سازمان صداوسیما به مناسبت ۴۰ سالگی انقلاب اسلامی نیز مؤید این امر می‌باشد (محمدی و آزادی ۱۳۹۹: ۱۰). همچنین عمیق بودن نارضایتی دلالت بر این امر دارد که این نارضایتی صرفاً معطوف به مسائل معیشتی و روبنایی نیست و برخی سیاست‌ها، رویکردها و جهت‌گیری‌های اصلی را نیز در حوزه‌های فرهنگی، سیاسی و اجتماعی دربر می‌گیرد (محمدی و نویسندگان، ۱۴۰۲).

ازاین‌رو پژوهش حاضر، در پی شناخت و تبیین لایه‌های علی شکل‌دهنده به ناآرامی‌های اجتماعی ۱۴۰۱ است. افزایش ضریب انسجام ملی، اعتماد عمومی و سرمایه اجتماعی نظام از طریق تبیین علی بروز ناآرامی‌های اجتماعی مهم‌ترین اهمیت بررسی این موضوع است؛ همچنین شناسایی بسترهای شکل‌گیری و اشکال بروز ناآرامی‌های اجتماعی جهت اجتناب از تکرار این نوع رویدادها، ارتقای نگرش امنیتی موسع از طریق شناسایی ریشه‌ها و علل بروز ناآرامی‌های اجتماعی ۱۴۰۱ و بازسازی نگاه به تأمین وجوه مختلف، متنوع، هوشمند و چندلایه امنیت ملی و جنگ ترکیبی-شناختی مواردی است که اهمیت این بحث را نمایانگر می‌سازد.

بر این اساس جهت تبیین و بررسی بروز ناآرامی‌های اجتماعی ۱۴۰۱ به گونه‌ای که بتوان همه ابعاد مختلف پدیده و چیرستی و چگونگی آن را موردتوجه قرار داد می‌توان از روش علی لایه‌ای استفاده نمود. لذا پرسش اصلی مقاله این گونه طرح می‌گردد که «علل بروز ناآرامی‌های اجتماعی ۱۴۰۱ چگونه تبیین می‌گردد؟» برای پیشبرد پژوهش و تبیین جامع از علل و عوامل مؤثر در

تولید ناآرامی‌های از روش تبیین «تحلیل علی لایه‌ای» بهره گرفته می‌شود. خاصیت این روش این است که ضمن توصیف و تبیین عمیق ناآرامی، با نگاه و رویکردی آینده‌پژوهانه، پیش‌بینی بحران‌های آتی را نیز مدنظر دارد.

مبانی نظری و پیشینه‌شناسی تحقیق

پیشینه‌شناسی تحقیق

عنوان پژوهش	نام پژوهشگر	سؤال و فرضیه تحقیق	نتایج تحقیق
رساله الگوی راهبردی مدیریت مقام معظم رهبری امام خامنه‌ای در ناآرامی‌های سیاسی کشور با تمرکز بر فتنه سال ۱۳۸۸	مرتضی شانه ساز زاده	الگوی راهبردی رهبر انقلاب برای مدیریت ناآرامی‌های کشور و خصوصاً فتنه ۸۸ چگونه بود؟	مهار ناآرامی‌های سیاسی و امنیتی به‌ویژه فتنه ۸۸ بر پایه مدیریت جامع پویا و منعطف مقام معظم رهبری و مبتنی بر سه رکن مکتب، عقلانیت و قانون و با تکیه به اغنای مردم و نخبگان صورت پذیرفت.
رساله تحلیل ناآرامی‌های مهم اجتماعی در چهاردهه اخیر و سناریوهای ناآرامی‌های احتمالی آینده و الگوی مدیریت آن	محمود عسگری	آیامی‌توان ناآرامی‌ها اجتماعی احتمالی آینده را با به کاربست برخی از تکنیک‌های آینده‌پژوهی تا حد مقبولی پیش‌بینی کرد؟	می‌توان الگویی به‌منظور برآورد و پیش‌بینی بحران‌های مؤثر بر امنیت اجتماعی در آینده ارائه نمود.
ناآرامی‌های اجتماعی، عوامل و فرآیند آن	آیت‌الله گودرزی	موضوع اصلی این تحقیق مطالعه آثار ساختار اقتصادی، سیاسی و فرهنگی جامعه در وقوع ناآرامی‌های اجتماعی است.	در این تحقیق مهم‌ترین عوامل تأثیرگذار بر ناآرامی‌های اجتماعی تحقق یک باور فراگیر و بروز احساس نارضایتی جمعی در بعد اقتصادی، سیاسی و فرهنگی بوده است.

پایان‌نامه ارشد «تحلیل تأثیر شبکه‌های اجتماعی بر ناآرامی‌های اجتماعی شهر تهران در سال ۱۳۹۶ و ۱۳۹۷	جعفر سعیدی	تأثیر شبکه‌های اجتماعی بر ناآرامی‌های اجتماعی تهران در سالهای ۹۶ و ۹۷ چگونه بوده است؟	استفاده از شبکه‌های اجتماعی در مشارکت افراد در ناآرامی‌ها نقش تعیین‌کننده داشته است.
تحلیل امنیتی- اجتماعی ناآرامی‌های پاییز ۱۴۰۱	حسن مفخمی شهرستانی و علی احتشامی	پنجاه مقوله در هفت بُعد عبارت‌اند از: میدانی، عقیدتی، شبکه‌ای- مذهبی، شبکه‌ای- هدایتی، رفتاری، معیشتی- اقتصادی، امنیتی- اطلاعاتی و مداخله خارجی.	تحلیل یافته‌های این تحقیق نشان می‌دهد، ناآرامی‌های جدید با استفاده از ارتباطات اینترنتی به دنبال تئوری پردازی محافل فکری برای به‌دست گرفتن افکار عمومی جوانان، زنان و اقلیت‌های مذهبی و قومی و القای تفکری سانسور شدید در ایران است.
تبیین فرایند و معرفی عوامل وقوع ناآرامی‌های اجتماعی در ج.ا.ایران	محمود عسگری و سیدحسین حسینی	فرایند شکل‌گیری ناآرامی‌های اجتماعی در ج.ا.ایران چگونه است؟	یافته کلی پژوهش آن است که ناآرامی‌های اجتماعی در کشور از توالی مراحل «اختلال»، «تکانه»، «بی‌تعادلی» و «جرقه» به‌وجود می‌آید
رویکردی به ناآرامی‌های اجتماعی در ج.ا. ایران از منظر مقام معظم رهبری	محمد عسگری	تلاش شده تا بیانات مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) در این زمینه مورد بررسی قرار دهد.	نتایج این پژوهش نشان داد که داده‌های حاصل از تجزیه و تحلیل بیانات مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) در خصوص ناآرامی‌های اجتماعی را می‌توان در ۱۶ مضمون دسته‌بندی کرد، همچنین برای آن‌ها ۱۱۱ مضمون پایه‌ای شناسایی شد.

رفتار جمعی یا کنش اعتراضی: مطالعه ناآرامی‌های اجتماعی آبان ۹۸ با استفاده از نظریه مبنایی	این پژوهش باهدف بررسی چپستی ناآرامی‌های اجتماعی آبان ۹۸ با استفاده از روش کیفی انجام شده است.	انور مصطفوی و همکاران	یافته‌های به دست آمده شامل ۱۰ مقوله: کنش اعتراضی، ناتوانی سیاسی، ساختار انگیزشی، مشروعیت نهادی پایین، فقیرتر شدن جامعه، تجهیز اطلاعات، افق‌گرایی، تشدیدکنندگی و پیرامونی بودن اعتراض است.
واکاوی حکمرانی امنیتی برای مقابله با ناآرامی‌ها در جمهوری اسلامی ایران	شناسایی فعالیت‌های انجام شده در قالب حکمرانی امنیتی برای مقابله با ناآرامی‌ها در ج.ا. چگونه است.	محمد عسکری و حسین حسینی	در این مقاله نشان می‌دهند که کم‌توجهی به ساختارها و سیاست‌های هماهنگ‌کننده درون و بین‌بخشی سازمان‌های انتظام‌بخش، سبب عدم ایجاد هم‌افزایی و کاهش بهره‌وری شده است.
بررسی علل و ابعاد امنیتی شدن ناآرامی‌های اجتماعی	چه عواملی باعث امنیتی شدن بحران‌ها و ناآرامی‌های اجتماعی می‌شوند؟	محمد اقبال علی اصغری	در این مقاله نشان می‌دهد علل و عواملی مانند: نوع بحران و ویژگی‌های آن، بازیگران مؤثر در بحران، میزان جدی بودن تهدیدات ناشی از بحران، بافت جغرافیایی محل وقوع بحران، میزان برخوردهای خشونت‌آمیز در بحران، و... می‌توانند موجب امنیتی شدن بحران‌های اجتماعی شوند.

فارغ از وجوه اشتراک این مقاله با پژوهش‌های فوق، مشخصاً مزیت پژوهش حاضر، این است که هیچ‌یک از پژوهش‌های موجود به تبیین ناآرامی‌های اجتماعی ۱۴۰۱ با استفاده از روش تبیین علی لایه‌ای نپرداخته است. بنابراین بررسی ماهیت و روش نوین دشمنان و واکاوی ریشه‌ها، منشأ، ابعاد و ویژگی‌ها ناآرامی‌های ۱۴۰۱ از طریق روش تبیین علی لایه‌ای برای نخستین بار، مهم‌ترین نوآوری این پژوهش به شمار می‌آید.

مبانی نظری

الف) امنیت اجتماعی

«امنیت» از جمله مفاهیم پیچیده‌ای است که ارائه تعریف واحدی از آن به‌سادگی میسر نیست. «امنیت» پیش از آنکه مقوله‌ای قابل تعریف باشد، پدیده‌ای ادراکی و احساسی است؛ یعنی این اطمینان باید در ذهن توده مردم، دولتمردان و تصمیم‌گیران به وجود آید که برای ادامه زندگی بدون دغدغه امنیت لازم وجود دارد (کاظمی، ۱۳۷۲: ۱۱۷). ریشه لغوی واژه امنیت از ثلاثی مجرد «امن» و با مشتقاتی مانند، «ایمان» و «ایمنی» است که به مفهوم اطمینان و آرامش در برابر خوف، و فقدان خوف، دلهره و نگرانی تعریف شده است که شامل دو بعد ایجابی و سلبی می‌شود. (اخوان کاظمی، ۱۳۸۵: ۳۹-۱۲) در اصطلاح، امنیت عبارت است از توانایی کشور در دفع تهدیدات خارجی علیه حیات سیاسی یا منافع ملی خود (لطفی مرزناکی، ۱۳۹۴: ۱۵). امروزه تلاش برای رسیدن به «وضعیت امن»^۱ اولویت نخست واحدهای سیاسی را تشکیل داده و راه‌های تأمین آن از جایگاهی خاصی در سیاست‌گذاری‌های امنیتی دولت‌ها در قالب امنیت ملی برخوردار است. امنیت دولت، دربرگیرنده «حاکمیت»، به‌عنوان معیار نهایی [تثبیت] خود است، اما امنیت اجتماعی دربرگیرنده «هویت» است و هر دو آنان، بر بقا دلالت دارند. دولتی که حاکمیت خود را از دست می‌دهد، دیگر به‌عنوان یک دولت دوام نمی‌آورد و جامعه‌ای که هویتش را از دست می‌دهد، دیگر قادر نخواهد بود که به‌طور قائم بالذات ادامه حیات دهد. (نودینیا، ۱۳۸۲). با این تفاسیر، «بری بوزان» بحث خود را با تأکید بر اصول نظام ارگانیک امنیت اجتماعی، «هویت» نامیده و امنیت اجتماعی را مترادف «امنیت هویت» تلقی می‌کند (Buzan, 2000: 64). لذا امنیت اجتماعی به توانایی جامعه برای حفظ ویژگی‌های اساسی‌اش تحت شرایط تغییر و تهدیدها واقعی و محتمل تعریف می‌شود. درواقع امنیت اجتماعی زیربنای امنیت ملی در مراحل بالاتر محسوب می‌شود و به‌نوعی ابتدایی‌ترین وظایف دولت‌ها برقراری امنیت اجتماعی است.

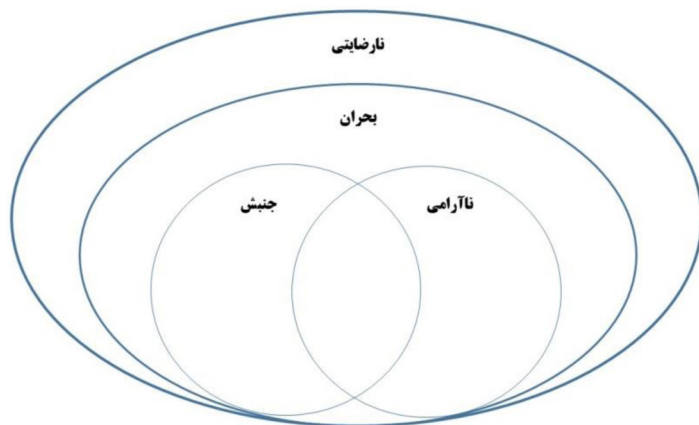
ب) نارضایتی و ناآرامی‌های اجتماعی

بحران‌ها، جنبش‌ها، نارضایتی‌ها و ناآرامی‌ها، کنش‌های اجتماعی ضد حاکمیت مستقرند که همواره یکی از موضوعات مهم پیش‌روی دولت‌ها بوده و به اشکال مختلف در اکثر جوامع وجود دارد. کنش‌های اعتراضی در جوامع انسانی، از کل به جزء شامل: نارضایتی اجتماعی، بحران‌های اجتماعی، جنبش‌های

اجتماعی و ناآرامی‌های اجتماعی هستند که به اشکال مختلف (از دحام و تجمع، تحصن و اعتصاب و تحریم، تظاهرات و شورش، ناآرامی شهری، اغتشاش، آشوب، جنگ شهری و انقلاب) زمینه بروز می‌یابند.

هرگاه جامعه دچار اختلالاتی شود که عملکرد عادی حیات اجتماعی را دچار آسیب سازد، از آن به ناآرامی اجتماعی یاد می‌شود (علی‌اصغری، ۱۴۰۰: ۱۱۱). منظور از ناآرامی عبارت است از: ابراز نارضایتی گروه‌هایی از مردم که باعث برهم خوردن نظم جامعه و وقوع جرائم و تخلف‌ها می‌شود. مختل نمودن رفت‌وآمد مردم، بستن خیابان‌ها، حمله پراکنده و کم‌شدت به عوامل انتظامی و شهروندان، وارد آوردن آسیب و خسارت به اموال عمومی و خصوصی، دادن شعارهای خلاف اصول و مبانی جامعه و اموری از این قبیل که به صورت آگاهانه و یا ناآگاهانه صورت می‌گیرد و با قواعد و قوانین جاری کشور در تعارض است، از مصادیق ناآرامی به شمار می‌آید (الباسی، ۱۳۸۲: ۹۲). ناآرامی، در پی فرایندی چهار مرحله‌ای شکل می‌گیرد که عبارت‌اند از: بروز اختلال، پدید آمدن تکانه‌های مختلف در جامعه، بروز بی‌تعادلی در سیاست‌ها و بالاخره پدید آمدن ناآرامی (عسگری و حسینی، ۱۴۰۰: ۱۶۶-۱۵۴).

شکل شماره ۱: نسبت کنش‌های اعتراضی با یکدیگر

ناآرامی‌ها و نارضایتی‌های اجتماعی را می‌توان بر حسب شدت بروز یا خشونت دخیل در آن مورد ارزیابی قرار داد. این نوع‌شناسی صرفاً جنبه شکلی داشته و با ضوابطی نظیر «شمار فعالان، شدت واکنش فیزیکی و اعتراض و سرعت همه‌گیری» انجام می‌گردد. در نوع‌شناسی دیگر، نارضایتی‌ها و

ناآرامی‌ها را می‌توان برحسب سازمان‌یافتگی تقسیم‌بندی نمود. هرچه سازمان‌یافتگی اعتراضات و نارضایتی‌های اجتماعی پیچیده‌تر، خردمندانه‌تر، دمکراتیک‌تر و مبتنی بر خواست‌های ژرف گروه‌ها و طبقات اجتماعی باشد، وضعیت می‌تواند جامعه را به بحران و تحول نزدیک‌تر کند (رئیس‌دانا، ۱۳۸۴: ۲۳۲). به اعتبار عواملی دیگر، می‌توان نارضایتی و ناآرامی‌های شهری را به انواع مبتنی بر مسائل ریشه‌ای، مبتنی بر واقعه ناگهانی، ناآرامی‌های هویت‌محور، هیجان‌محور، مبتنی بر تنش‌های قومی و اقلیت‌های مذهبی، مبتنی بر مسائل سیاسی انتخابات، ناشی از معضلات زندگی شهری، مبتنی بر مسائل صنفی و دانشگاه، مبتنی بر مسائل سیاسی انتخابات، شخص‌محور و ... تقسیم‌بندی کرد (حسینی‌زاده آرانی و همکاران، ۱۳۹۹: ۱۲۰). ناآرامی‌ها و نارضایتی‌های اجتماعی که در نهایت می‌توانند به بحران‌های وسیع اجتماعی بیانجامد را با توجه به وسعت، میزان تخریب، خسارت‌ها و همچنین محدوده جغرافیایی آن‌ها در سه دسته تقسیم‌بندی نموده است: محلی، منطقه‌ای، ملی (امیری، ۱۳۸۷: ۴۷).

ماحصل سخن اینکه ناآرامی، برآیند و محصول اختلاف خواسته‌ها (مشروع و یا نامشروع) با داشته‌هاست و شروع آن، از نقد، نارضایتی و اعتراض نسبت به یک مسئله در جامعه نشأت می‌گیرد که برای همه جوامع معمول است؛ لکن در برخی موارد منجر به اجتماعات غیرقانونی می‌گردد. کشاندن آن به سطح جامعه و بی‌نظمی، هرج‌ومرج، اغتشاش و آشوب که موجب شکاف بین دولت و جامعه و برهم خوردن نظم عمومی (و در صورت وسیع شدن دامنه آن، موجب به هم خوردن انتظام ملی است) و غالباً همراه با اقدامات خرابکارانه و خشونت‌آمیز است و منجر به بی‌ثباتی سیاسی و بحران‌های امنیتی در جامعه می‌شود، «ناآرامی اجتماعی» خوانده می‌شود و به نظر می‌رسد این بیان، تا حدود زیادی تأمین‌کننده نظر این پژوهش است.

ج) رویکردهای تحلیلی کلان درباره ناآرامی‌های اجتماعی ۱۴۰۱

شاکله اعتراضات و یا اغتشاشات ۱۴۰۱ واجد صفت پیچیدگی ست به گونه‌ای که نمی‌توان همه اتفاقاتی که در این مدت رخ داده را با یک چارچوب واحد بررسی کرد. تحلیل‌های نظری درواقع همان «برداشت از یک حادثه»، «روایت از یک رویداد» و «برساز یک واقعه» هستند؛ که اگر به‌درستی پاسخ داده نشود، زمینه و بستری برای فهم نادرست نفس مسئله فراهم می‌کند. در ادامه برخی از مهم‌ترین رویکردهای نظری جهت تحلیل اغتشاشات ۱۴۰۱ مورد اشاره قرار می‌گیرد:

۱. کنش جمعی و اعتراضی ۱۴۰۱ را می‌توان را از منظر پارادایم «سیاست فرهنگی» و «سیاست

هویت» تحلیل کرد که هویت‌های به حاشیه رانده شده در جامعه ایرانی (همچون غرب‌گرایان، بی‌حجاب‌ها، اقلیت‌های قومی و مذهبی و ...)، سیاسی شده و در پی رسمیت‌بخشی به خود هستند. «سیاست هویت» مبتنی بر کنش سیاسی آگاهانه با تأکید بر این معنا است که کنشگران در واکنش به گفتمان سیاسی مسلط که هنجارها و ارزش‌های آنان را نادیده می‌گیرد (غفور و زهیری، ۱۳۹۵: ۱۲۱-۱۳۸).

۲. از منظر «اقتصاد سیاسی»، تحولات اعتراضی منبعث از وضعیت معیشتی است که در ارتباط یا ساختار رانتی اقتصاد کشور، فساد، تحریم دشمن و ... معنا می‌یابد. بررسی‌های تجربی نیز نشان می‌دهند که: دغدغه اولویت‌دار مردم اقتصادی و معیشتی است (رئیس دانا، ۱۳۸۴).

۳. از منظر جامعه‌شناسی جنبش‌ها، می‌توان این پدیده را در قالب «جامعه شبکه‌ای» تحلیل کرده و نقش عناصری چون فضای مجازی و شبکه‌های اجتماعی و ... را برجسته کرد. شدن نه آغاز و نه پایان دارد، نه مبدأ و نه مقصد دارد، و نه دارای منشأ و نهایت است (کاستلز، ۱۳۹۳). این جنبش‌ها بیش از آنکه دلیلی برای ناکارآمدی حاکمیت باشد، نشانه رشد فرهنگی و فکری جامعه و شهروندانش شناخته شده و امری کاملاً مدرن و دارای فاصله با انواع آشوب و شورش تلقی می‌شود.

۴. در رویکرد سیاسی-اجتماعی مبتنی بر نظریه «موج سوم دموکراسی»، شبکه‌سازی از بازیگران جامعه مدنی به‌ویژه فعالان اجتماعی در اولویت است. این شبکه‌ها شکل یافته و زنجیره‌ای جهت محدودسازی و اجبار حاکمیت فراهم می‌کنند (حسینی‌زاده آرانی و همکاران، ۱۳۹۹: ۱۲۰).

۵. در رویکرد سیاسی-امنیتی ناآرامی‌های ۱۴۰۱ را در قالب «نبرد هیبریدی» غرب علیه ج.ا.ا و بهره‌گیری همزمان از شیوه‌ها و ابزارهای نرم و سخت توسط دشمنان، تحلیل می‌کنند که این نبرد ترکیبی، برآیند اصلی‌اش ایجاد سردرگمی و ابهام است که خلاقیت و ابتکار عمل را از طرف مقابل می‌گیرد. با توجه به تحولات اساسی در زیست جهان بخشی از جامعه و نیز جنگ شناختی گسترده علیه کشور و نشر گسترده اخبار جعلی و شایعات، «شکاف ادراکی/احساسی»، در فضای اجتماعی شکل گرفته و بحران کنونی برآمده از چنین شکافی است.

جدول شماره ۱: نظریه‌های کلان تبیین‌کننده ناآرامی‌های اجتماعی ۱۴۰۱

رویکرد	اندیشمند محوری	مکتب	بازیگران اصلی	مقوله محوری
سیاست فرهنگی	ژاک دریدا میشل فوکو	نظریه انتقادی پسامدرن	هویت‌های محذوف	هویت
اقتصاد سیاسی	آصف بیات	مدرن	طبقه فرو دست- حاشیه شهر	تحریم/معیشت
جامعه شبکه‌ای	مانوئل کاستلز ژیل دلوز	پسامدرن	مردم- رسانه	جامعه شبکه‌ای
موج سوم دموکراسی	ساموئل هانتینگتون	مدرن	جامعه مدنی	شبکه برانداز غرب‌گرا
نبرد هیبریدی	فرانک هافمن	نئومدرن	نظام سلطه	جنگ ترکیبی

روش‌شناسی تحقیق

الف) نوع تحقیق

این پژوهش با رهیافت اکتشافی صورت گرفته و با توجه به اینکه نتایج پژوهش می‌تواند در تصمیم‌گیری و سیاست‌گذاری بکار رود، لذا پژوهش از نظر هدف، کاربردی است. روش تحقیق، توصیفی-تحلیلی و موردی-زمینه‌ای با استفاده از قالب تحلیل علی لایه‌ای (CLA) خواهد بود. داده‌های پژوهش از طریق «کیفی» با بررسی اسنادی-کتابخانه‌ای و نیز مصاحبه‌های عمیق نیمه ساختاریافته از خبرگان که به صورت هدفمند انتخاب شده، تارسیدن به اشباع نظری، به دست می‌آید.

ب) روش تحلیل لایه علی

روش «تحلیل علی-لایه‌ای»^۱ یکی از جدیدترین و جامع‌ترین رویکردهای مطالعه و تبیین کنش‌های اجتماعی بشری و آینده‌پژوهی است که طی دو دهه اخیر و توسط «سهیل عنایت اله» مطرح و در مطالعات اجتماعی و سیاسی مختلفی بکار گرفته شده است. حرکت در فراسوی تحقیقات متعارف و گذر از سطوح ظاهری امور و پدیده‌های انسانی و اجتماعی مهم‌ترین مزیت این روش در مقایسه با

1. Kausal Layered Analysis

دیگر روش‌ها است. (دلآوری و قنوتی، ۱۴۰۳) این روش، با توجه هم‌زمان که به ابعاد و لایه‌های متعدد پدیده‌های پیچیده و چندلایه دارد، برای شناخت وضعیت کنش‌های مرکب منشأ و ذو ابعاد جوامع مدرن، خصوصاً ناآرامی‌های اجتماعی، مناسب است. از منظر عنایت‌اله در صورتی می‌توان به شناسایی روندها و راه‌حل‌ها و چشم‌اندازهای آینده آن مسئله دست زد، که لایه‌های پنهان و کلیت آن مسئله در یک فرایند پژوهشی تعمیق‌یابنده و بازبینانه مورد بررسی و تحلیل قرار گیرد. (Inayatullah، ۲۰۰۴: ۲) به عبارت موجز، همین جنبه ناخودآگاه استعاره‌ها (لایه چهارم) در شکل‌دهی به گفتمان مسلط (لایه سوم) که موجد علل اجتماعی (لایه دوم) و روندهای کمی (لایه اول) هستند، تأثیر می‌گذارند (خسروی و میرعمادی، ۱۳۹۸).

شکل شماره ۲: جدول مختصات لایه‌های تبیین علی لایه‌ای (CLA)

در این پژوهش، با مبنا قرار دادن روش و تکنیک تحلیل علی لایه‌ای (CLA) قالب روش‌شناسی را در چهار مقوله: (۱) لایه لیتانی (توصیف ناآرامی‌ها شامل ابعاد، مؤلفه‌ها و ویژگی‌ها) (۲) تحلیل علی لایه سیستمی، شامل مقوله‌های: عوامل زمینه‌ای، عوامل مدیریتی (ساختاری، کارکردی، رفتاری) و عوامل مداخله‌گر، (۳) تحلیل علی لایه گفتمانی (۴) تحلیل علی لایه اسطوره‌ای، ماهیت و روایت صحیح موضوع ناآرامی‌های ۱۴۰۱ را از خلال مصاحبه عمیق با نخبگان و خبرگان امر، تبیین می‌نماید.

قابل ذکر است که برای تبیین هر یک از لایه‌ها، روش‌های متناسب با آن لایه باید مورد استفاده شود. در لایه لیتانی که به عینی‌ترین و آشکارترین ابعاد و لایه‌های موضوع و مسئله پرداخته می‌شود، از اطلاعات و داده‌های موجود و غالباً ثبت شده، تفسیرهای رسمی و رایج در رسانه‌ها و همچنین روندها و چشم‌داشت‌های پذیرفته شده درباره امور و پدیده‌های مورد بررسی استفاده می‌شود؛ همچنین لازم است با استفاده از روش‌های تجربی و کمی و تکنیک‌های آماری مناسب، به گردآوری و تحلیل دقیق این اطلاعات و داده‌ها دست زد. در لایه سیستمی پژوهشگر همچنان نیازمند استفاده از داده‌های عینی و روش‌های تجربی است، اما این داده‌ها، بر اساس مبانی نظری خاص و فرضیه‌های مشخص مورد استفاده قرار می‌گیرد. بنابراین دانش حاصل از این مرحله، از نوع علمی-تخصصی و معطوف به شناخت علل و عوامل نه چندان آشکار دخیل در شکل‌گیری و دگرگونی پدیده، مورد نظر است. همچنین در لایه گفتمانی از روش کیفی، تفسیری و تحلیل گفتمان بهره‌برداری شده و در آخرین لایه، یعنی لایه استعاری روش کیفی، تفسیری و روانکاوی جمعی استفاده می‌شود.

پس به طور مشخص این پژوهش با استفاده از روش و قالب تحلیل لایه علی، گام‌های ذیل را از حیث روشی، استفاده کرده است:

۱- گام اول؛ مطالعه اسناد، اطلاعات موجود و داده‌های آماری و گزارش‌های رسمی و تفسیرهای

رایج از ناآرامی ۱۴۰۱

۲- گام دوم؛ احصاء نخبگان و خبرگان مرتبط با موضوع جهت انجام مصاحبه

۳- گام سوم؛ بهره‌گیری از روش کیفی و تحلیل مضمون مصاحبه‌ها

۴- گام چهارم؛ استخراج مضامین پایه، اصلی و فراگیر

جدول شماره ۲: لایه‌های ۴گانه تحلیل موضوعات و مسائل (خسروی و میرعمادی، ۱۳۹۸)

لایه‌ها و موضوع تحلیل	مسئله تحلیل	روش‌های بررسی و فنون تحلیل	نیروهای دخیل در حل مسئله	منابع اطلاعات و داده‌ها
لیتانی (پدیده‌های رفتاری)	ناهنجاری اجتماعی روزمره، ازدیاد جمعیت، کمبود منابع، کجروی اجتماعی و...	کمی - آماری (کشف همبستگی‌های ساده)	دولت و نهادهای سیاست‌گذاری عمومی	بانک‌های اطلاعاتی و بایگانی‌های اداری، رسانه‌های عمومی
سیستمی (پدیده‌های ساختاری)	تعارضات و ناپسامانی‌های عمومی، فقر، فساد، نابرابری، خشونت و...	کمی-تئوری بنیان (کشف روابط علی و تأثیرات متقابل)	دولت، نخبگان سیاسی، جامعه مدنی و سازمان‌های مردمی	پژوهش‌های علمی و دانشگاهی
گفتمانی (پدیده‌های فرهنگی و فکری)	تعارضات فرهنگی - ایدئولوژیک و مخاصمات فرقه‌ای - سیاسی	کیفی، تفسیری و تحلیل گفتمان	متفکران، دانشمندان، نظام آموزش و پرورش	کتاب‌ها و نشریات انتقادی و کانون‌های فکری حاشیه‌ای
استعاری (اسطوره‌ها، نمادها، آیین‌ها)	گرایش‌های نامطلوب عمومی، نژادپرستی و فرقه‌گرایی، توهمات و ناکامی‌های ملی	کیفی، تفسیری، روانکاوی جمعی	هنرمندان، رهبران دینی و معنوی، متفکران و چشم‌انداز پردازان	آثار ادبی، هنری، کتاب‌های درسی، مراسم و آیین‌های جمعی و...

پ) قلمرو تحقیق و جامعه آماری

از لحاظ قلمرو زمانی، آغاز اعتراضات و اغتشاشات اجتماعی سال ۱۴۰۱ تا سال ۱۴۰۲ (زمانی که آثار و شواهد این بحران ادامه داشته) مورد توجه است. قلمرو مکانی، کشور ایران و در قلمرو موضوعی ناآرامی‌های اجتماعی سال ۱۴۰۱ مدنظر می‌باشد. جامعه آماری این تحقیق در بخش کیفی شامل: اسناد، مدارک و تحقیقات در حوزه موضوع رساله از طریق روش کتابخانه‌ای و به همراه مصاحبه نیمه ساختاریافته از خبرگان تا رسیدن به اشباع نظری است. جامعه آماری پژوهش

شامل: مدیران طراز امنیتی، اجتماعی و سیاسی مرتبط با موضوع، صاحب‌نظران و اساتید برجسته در حوزه‌های امنیت، علوم سیاسی، جامعه‌شناسی و ... دارای آثار علمی مرتبط داشتن دانش و تخصص در حوزه موضوع هستند که به شکل هدفمند و به تعداد ۱۸ نفر انتخاب و مصاحبه‌های نیمه ساختاریافته از ایشان صورت گرفته است.

جدول شماره ۳: توزیع فراوانی و درصد فراوانی سطح تحصیلات مصاحبه‌شوندگان

گروه‌ها	فراوانی	درصد فراوانی
حوزوی	۲	۱۲٪
کارشناسی ارشد	۸	۴۴٪
دکتر	۸	۴۴٪
کل	۱۸	۱۰۰٪

افراد مورد مصاحبه ترکیبی از خبرگان اجرایی مرتبط با موضوع و نخبگان هیئت علمی صاحب‌نظر در حوزه اعتراضات و اغتشاشات هستند که محل سازمانی یا دستگاه متبوع در ۴ گروه دسته‌بندی شده‌اند: وزارت کشور، وزارت اطلاعات، نیروهای مسلح، وزارت علوم (دانشگاه‌ها).

د) تحلیل مضمون و کدگذاری مصاحبه با خبرگان

در این پژوهش محقق با بهره‌گیری از روش نمونه‌برداری داده‌ها با چندین مرحله مطالعاتی عمقی از متون، داده‌های جمع‌آوری شده (نظرات نخبگان) اقدام به نمونه‌برداری داده‌ها بر اساس ظهور مفهومی نموده و گاهی با چندین مرحله مجدد به متون مصاحبه‌ها داده‌ها، کیفیت نمونه‌برداری را ارتقاء بخشیده است. پس از آن با بهره‌گیری از روش کدگذاری باز جمع‌آوری و اقدام به کدگذاری به شرح مصرحه نموده است. در تحلیل مضمون، مرحله اولیه پس از مصاحبه شناخت داده‌های کسب‌شده و کدگذاری اولیه است. پس از کدگذاری اولیه به شکل باز، از برقراری ارتباط بین کدها بر مبنای ویژگی‌هایشان و سامان‌دهی بین آن‌ها، لایه‌های چهارگانه استحصال شد. در ادامه مضامین پایه به دست آمده، به دودسته مضامین اصلی و فرعی تقسیم می‌شود. در نهایت، شبکه مضامین ساختار داده می‌شود و مضمون فراگیر آن تعیین می‌گردد. مضامین فراگیر در نسبت با مضمون

پایه، مفاهیم و کدها، تجربیدی‌تر و در سطح بالاتری قرار دارند. مضامین این تحقیق که از ترکیب مفاهیم اشاره‌شده به‌دست‌آمده، برابر جدول زیر تنظیم گردید.

جدول شماره ۴: نمونه لایه‌ها، مقولات فراگیر، اصلی و پایه

مضامین پایه	مضامین اصلی	مضامین فراگیر	لایه‌بندی
محتوای کدگذاری شده مصاحبه‌ها	عناوین اصلی و تیتراها	دسته‌بندی‌ها مثل مؤلفه‌ها یا انواع علل سیستمی	لیتانی / سیستمی / گفتمانی / استعاره

یافته‌ها و تجزیه و تحلیل داده‌ها

الف) لایه لیتانی؛ توصیف ناآرامی‌های اجتماعی ۱۴۰۱

لایه لیتانی یا ظاهری در ناآرامی‌های ۱۴۰۱ که عینی‌ترین و آشکارترین ابعاد و لایه‌های موضوع و مسئله، یعنی اطلاعات و داده‌های موجود و غالباً ثبت شده، تفسیرهای رسمی و رایج در رسانه‌ها و همچنین روندها و چشم‌داشت‌های پذیرفته‌شده درباره امور و پدیده‌های است، از خلال روش‌های تجربی و کمی و تکنیک‌های آماری مناسب و گردآوری و تحلیل اطلاعات و داده‌ها به دست می‌آید. مولفه به معنای عناصر و شاخصه‌های اصلی و تشکیل دهنده یک موضوع که بدون آنها نمی‌توان آن مسأله را تجزیه و تحلیل کرد و نمایانگر مختصات آن پدیده است، گفته شده؛ از مجموع داده‌های آشکار و عینی و ظاهری ناآرامی‌های ۱۴۰۱، ما (محقق) به مولفه‌های اصلی ناآرامی‌ها دست پیدا می‌کنیم و از مولفه‌ها، ابعاد ناآرامی‌ها استحصال شده است. نکته قابل توجه اینکه بعد از واکاوی داده‌های آشکار، مولفه‌های ناآرامی‌های ۱۴۰۱ در ابعاد ذیل و به ترتیب فراوانی، عبارتند از: بعد اجتماعی، بعد فرهنگی-هویتی، بعد سیاسی، بعد رسانه‌ای، بعد خارجی و بعد امنیتی؛ که در بعد اقتصادی، کمترین کد و نشانه از صحنه ناآرامی‌های ۱۴۰۱ به دست آمد.

جدول شماره ۵: مضامین لایه لیتانی در ناآرامی‌های اجتماعی ۱۴۰۱

ابعاد (مضامین فراگیر)	مؤلفه (مضامین اصلی)	مضامین پایه
اجتماعی	ترکیب اشکال کنش‌های اجتماعی	ابرجنبش، ناجنبش، خیزش، جنبش جدید یا شبکه‌ای، آستانه انقلابی، شورش بدون هدف، اعتراض، اغتشاش و ... عناوینی متعددی هستند که بر اتفاقات سال ۱۴۰۱ گذاشته شده
	بروز کنش‌گری نسل زدگی‌خواه	مهم‌ترین مؤلفه تمایز بخش نسل جدید از نسل گذشته، فرگشت کیفی از جامعه آرمان‌خواه در دهه‌های پنجاه و شصت به جامعه زندگی‌خواه در دهه‌های هفتاد و هشتاد
	تنوع کنشگران عام	اعتراضات برآمده از گروه‌های اجتماعی رسمی و سازمان‌یافته نبوده اما گروه‌های متنوعی از استادان دانشگاه، جوانان، فرودستان شهری، اقلیت‌های قومی و مذهبی... را همراه کرده است.
	نقش دانشگاه	شعله‌ور شدن صحنه ناآرامی‌های شهری با اقدامات درون دانشگاهی با محوریت جریانات چپ مارکسیستی و جریان چپ قوم‌گرا کردی و فمینیستی در دانشگاه‌ها (شعار محوری زن، زندگی، آزادی)
	نقش سلبریتی‌ها و اینفلوئنسرها	نقش سلبریتی‌ها و اینفلوئنسرهای مجازی «علی کریمی»، «رسول خادم»، «وریا غفوری» و ... در میان ورزشکاران، «شاهین نجفی»، «مسیح علی‌نژاد»، «حسین رونقی» در میان فعالین سیاسی
	نافرمانی مدنی	بروز و برجسته‌سازی نافرمانی مدنی نمادین با توجه به ضعف‌های میدانی (بوق زدن، کشف حجاب و عدم پرداخت مالیات و ...)
	نماد زن، مو و بدن زنان	زنان و موی زنان به‌عنوان نماد زندگی، نماد مطالبه سوژگی و حق انتخاب (در کنار همه موارد یادشده هرچند جنبش با محوریت زنان پیشرفته اما فمینیستی نبوده است)

اولین اشارات به «زن، زندگی و آزادی» در تجمعات دانشگاه تهران در مورخ ۲۹ شهریور از سوی دانشجویان متأثر از عناصر قوم‌گرای کردی در تشکل‌های دانشجویی با شعار حزب پ.ک.ک در کردستان	محوریت «زن، زندگی، آزادی»	فرهنگی - هویتی
سبک زندگی متأثر از فضای «سینمای مارول»، «موسیقی رپ» در کنار ورزشی مانند «پارکور» سبک معرفتی متأثر از: نظام کائنات، روانشناسی موفقیت در محیط‌های کافی شاپی و سالن‌های بدن‌سازی و ...	دگردیسی هویتی فاقد نظام فکری	
واجد درجه بالای خشونت فیزیکی و نیز کلامی - با محوریت دانشگاه‌ها طراحی شعارهای متعدد و فحاشی‌ها به شکل هدفمند و همزمان	خشونت فیزیکی و کلامی با محوریت دانشگاه‌ها	
هنر اعتراضی از قبیل نقاشی، انواع شعر، موسیقی ترانه و پرفورمانس برای وصف حال به‌ویژه جهت حالت عزاداری و تهییج معترضان	جایگاه انواع هنر و موسیقی	
رفتارها و شعارهای ضدارزشی و ضداخلاقی، توهین به مقدسات ازجمله محور شدن شعار علیه رهبری، عمامه‌پرانی و هتک افراد مذهبی (اعم از روحانیون، محجبه‌ها و ...) آتش زدن تمثال رهبران و فرماندهان شهید و حمله به حوزه‌ها، مساجد، دفاتر و منازل ائمه جمعه از دیگر اقدامات در این راستا بود.	قداست زدایی از مفاهیم دینی و انقلابی	

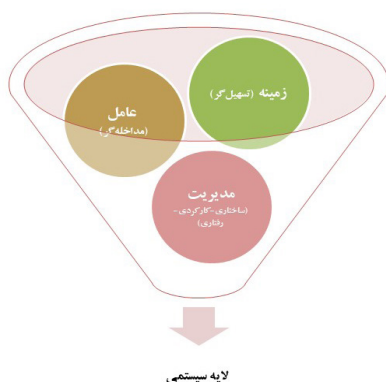
حیات شبکه‌ای و افقی، الگوی غیر سلسله‌مراتبی، شبکه تعاملات غیررسمی، فراگیری معترضان و ساختارشکنی‌های شکل گرفته و فرم جدیدی از سازمان سیاسی مستقل از کنشگران و سیاسیون پیشین	حیات شبکه‌ای و افقی	سیاسی
اعتراضات رهبری و سازمان شناخته‌شده ندارد؛ اما شبکه‌های ارتباطی که دارد، از طریق شبکه‌های اجتماعی و ماهواره‌ها از راه دور اطلاع‌رسانی می‌شود	فقدان رهبری و شبکه‌ای شدن اعتراضات	
سبک‌رفتاری معترضان، سیال، با توسعه میزان هوشمندی فراخوان‌هایی تحت عنوان جوانان محلات و تاکتیک محله محوری	سبک‌رفتاری سیال، غیرمتمرکز (محله محور)	
فقدان برنامه مشخص علیرغم گفتمان اعتراضی و شعار محوری «زن زندگی آزادی» و نیز تلاش اپوزیسیون ضدانقلاب برای موج‌سواری	فقدان برنامه مشخص ایجابی در ذهن کنشگران	
نقش و جایگاه رسانه‌های فارسی‌زبان خارجی در تبدیل اعتراض مدنی به آشوب ابزار مختلف از جمله «دروغ‌پراکنی و تحریف حقایق»، «ایجاد توهم اکثریت»، «القاء حمایت خارجی»، «رو به اضمحلال بودن حاکمیت» و ..	موتور محرکه؛ رسانه‌های فارسی‌زبان معاند خارجی	رسانه‌ای
تغییر فاز مأموریت رسانه از «روایت‌گری» رویداد و رخداد به «رخدادسازی» و سپس «روایت‌سازی»	رسانه رخدادساز و روایت‌ساز	
داده‌های فنی نشان می‌دهد ۴۳ درصد از کل تحرکات در فضای مجازی در جریان آشوب‌های ۱۴۰۱ از سوی ربات‌ها انجام شده و سه‌چهارم ربات‌ها نیز از بیرون ایران اداره می‌شده‌اند.	بازیگری ربات‌ها و حساب‌های جعلی خارجی	

خارجی	موج‌سواری رهبران سیاسی خودخوانده	تلاش‌ها در خارج از مرزها برای ایجاد تشکیلات رهبری و سازمان‌دهی به جریانات اعتراضی داخل کشور؛ مانند نشست «شورای همبستگی آزادی برای ایران»
	حمایت سازمان‌های بین‌المللی با تعیین گزارشگر ویژه	تعیین گزارشگر ویژه در خصوص بازداشت‌های به‌اصطلاح خودسرانه و تعیین کمیته حقیقت‌یاب و ارائه گزارش گزارشگر ویژه حقوق بشر ایران
امنیتی	تغییر سریع فضای اعتراضی به آشوب و اغتشاش	بعد از گذشت یک هفته از اعتراضات، به یک‌باره فضای اعتراضی به سمت آشوب، درگیری و حمله به مراکز حاکمیتی تغییر کرد که نشان‌دهنده آغاز فرایند طراحی‌های سیاسی-امنیتی بوده است.
	فراوانی تاکتیک‌های اغتشاش خشن	اقدامات ضدامنیتی به‌ویژه از سوی کانون‌های شورشی آموزش‌دیده باهدف تداوم اغتشاشات تخریب‌های اموال عمومی و خصوصی باهدف آزار شهروندان و مقصر ساختن نظام و کشته‌سازی در میان معترضان

ب) لایه دوم علی؛ لایه سیستمی-ساختاری

لایه دوم در تحلیل ناآرامی‌های ۱۴۰۱، لایه عمیق‌تری از واقعیات مشهود، یعنی علل زمینه‌ای و عوامل شکل‌دهنده و مداخله‌گر و عوامل مدیریتی و مؤثر بر شکل‌گیری واقعیات‌های جاری است. هدف اصلی این مرحله، فهم ارتباط و پیوستگی واقعیات مشهود با متغیرهای اجتماعی اقتصادی، فرهنگی، سیاسی و تاریخی است. البته این تحلیل از منظر سیستمی و با توجه به روابط متقابل میان متغیرها، آن‌هم در بستر تاریخی‌شان صورت می‌گیرد.

شکل شماره ۳: ابعاد لایه سیستمی در تحلیل ناآرامی‌های ۱۴۰۱

عوامل زمینه‌ساز بر ناآرامی‌های اجتماعی، عواملی هستند که به‌طور مشخص در سالهای اخیر تأثیرات خود را بر اعتراضات اغتشاشات ۱۴۰۱ آشکار ساخته است؛ همچنین عواملی هستند که در بلندمدت شکل گرفته و فارغ از ماهیت خود این عوامل، اما تأثیرات عمیق بر جامعه بر جای می‌گذارند.

ب) ابعاد زمینه‌ای در لایه سیستمی تحلیل ناآرامی‌های ۱۴۰۱

ابعاد (مضامین فراگیر)	مؤلفه (مضامین اصلی)	مضامین پایه
زمینه‌های اجتماعی	ایجاد محرومیت نسبی و توقعات فزاینده	- جامعه به شدت شهری شده با ظهور حاشیه‌نشینی و توقعات زندگی مدرن شهری - افزایش سکونتگاه‌های غیررسمی، حاشیه شهرها و شهرهای جدید بدون زیرساخت
	کاهش سرمایه اجتماعی	بخش مهمی از بررسی‌ها درباره بازداشت‌شدگان نشان می‌دهد: وجود ذهنیت منفی درباره نظام به واسطه: عدم برخورد با فساد، تبعیض، سبک زندگی آفازاده‌ها، وضعیت خودروسازی، عدم برخورد با مسائلی چون متروپل، فساد فولاد و ... در ذهن معترضان تصویر بسیار سیاهی از نظام ایجاد کرده است.
	تشدید آسیب‌های اجتماعی	توسعه آسیب‌های اجتماعی در قالب ناهنجاری‌های اخلاقی و روانی (پنج اولویت کاری (اعتیاد، طلاق، مفاسد اخلاقی، حاشیه‌نشینی و مناطق حاد و بحرانی)
	تغییر در مرجعیت‌های اجتماعی	تغییر گروه‌های مرجع از سنتی به نوین و جایگزینی رسانه-فرداها از جمله شبکه‌های ماهواره‌ای و سلبریتی‌ها به گروه‌های مرجع
	کاهش مسئولیت‌پذیری اجتماعی	کاهش احترام به حقوق شهروندی و توسعه حس غریبگی در جامعه و کاهش انسجام، مشارکت شهروندی، اعتماد و ضعف شبکه روابط
	میزان تاب‌آوری پایین در جامعه ایرانی	جامعه متلاطم از بعد روحی و روانی و افزایش دلسردی و ناامیدی بخشی از جامعه، خشونت زیرپوستی جامعه و تولید خشم، کاهش رضایت عمومی یا احساس رضایتمندی و افزایش ذهنیت انتقادی جامعه و غلبه نگاه منفی (نق زدن) و سیاه دیدن
	شکل‌گیری جامعه شبکه‌ای	سرعت و الگوی انتشار و اشاعه نشانگر آن است که اعتراض‌کنندگان از یک رسانه کارآمد تعاملی و همیشه در دسترس سود می‌برند

مضامین پایه	مؤلفه (مضامین اصلی)	ابعاد (مضامین فراگیر)
● شیوع کرونا و مجازی شدن آموزش، نفوذ شبکه‌های اجتماعی و فرهنگ منحط غربی تعطیلی دوساله مدارس و دانشگاه‌ها در کشور به واسطه ویروس کرونا و بروز تأثیر رهاشدگی فضای مجازی به خصوص بر دانش‌آموزان	وضعیت آموزش در دوره کرونا و پساکرونا	زمینه‌های فرهنگی-آموزشی
● مسئله سبک زندگی و هویت فرهنگی ساختارشکن و تخریبی نسل جدید دانشجویان معترض متأثر از فضای پسامدرن، موسیقی رپ و جذابیت‌های جنسی	زمینه‌های نامساعد در دانشگاه‌ها	
● ضعف‌های بستر ساز، اعم از نیروی انسانی، سیاست‌گذاری، محتوای آموزشی، بی‌توجهی به تربیت و پرورش آینده‌سازان، و ... در وزارتخانه آموزش و پرورش، آموزش عالی، بهداشت و ارشاد اسلامی ● نقاط ضعفی مثل ناکارآمدی، به‌روز نشدن شیوه‌ها و روش‌ها و... سایر ارکان و ارگان‌های متولی آموزش و تربیت جامعه از رسانه ملی گرفته تا نهادهای انقلابی و حوزوی	چالش‌های نظام تعلیم و تربیت	
● انگیزه بیشتر زنان برای نقش‌آفرینی اجتماعی و سیاسی ● بازتولید زنانی با ویژگی‌های مردانه، برابر خواهانه و معترض ● سوق یافتن معدودی از زنان به دامن گروهک‌ها، فرقه‌ها و ایسم‌های غربی با هدف استحاله فرهنگی و مقابله با نظام ج.ا.ایران	تحولات حوزه زنان	

ابعاد (مضامین فراگیر)	مؤلفه (مضامین اصلی)	مضامین پایه
زمینه‌های حاکمیتی- سیاسی	عدم اصلاح رویه و نگاه در کارگزاران نظام به تبعیت از رهبر معظم انقلاب	● عدم شناخت کارگزاران نظام (به میزان غالب) از جایگاه واقعی ایران در هندسه قدرت در منطقه و جهان ● تغییر در محاسبات برخی تصمیم گیران سطوح بالای نظام و اخلال در نظام ادراکی آنان با تغییر راهبردی نظام سلطه معطوف به نفوذ، تغییر ادراک و استحاله به شکل مستمر ● عدم تغییر روش (و نه اصول) توسط ارکان محافظه کار، متناسب تهدیدات و آفند دشمن
	تضعیف ساخت درونی قدرت نظام و ثبات سیاسی	● دوگانه سازی از ساختار حاکمیت بر اساس تفکیک نهادهای انقلابی با دولتی و تخریب نهادهای انقلابی و انتصابی ● عدم حل مسئله و اجماع بر سر توسعه: اصرار بر دوگانه توسعه برون‌زا در مقابل رویکرد درون‌گرا
	کاهش مشارکت سیاسی و کژکارکردی‌های نظام انتخابات	● تبدیل مقطع انتخابات به فرصت قطبی سازی جامعه و تقابل ساختاری با نظام ● وجود نظام انتخاباتی اکثریتی در نتیجه: کاهش کیفیت انتخاب، تغییرات دفعی و صددرصد پس از انتخابات
	فقدان مکانیزم نمایندگی و مطالبه حق اعتراض	● فقدان کارکرد حزبی درست، ضعف تشکیلات و عدم توان بسیج سیاسی در گروه‌های سیاسی داخل کشور
	وضعیت ساماندهی سیاسی فضا و توسعه نامتوازن استان‌های کشور	● عدم مطالعه کامل و اجرای آمایش سرزمین و در نتیجه ناترازی توسعه ● تشدید گرایش‌های گریز مرکز در استان‌های مرزی به واسطه مشکلات احساس تبعیض
	وضعیت نامناسب فساد اداری، ناکارآمدی و عدم پویایی چرخه حکمرانی	● وزن کارآمدی نظام سیاسی و تأمین خواسته‌ها و انتظارات شهروندان در ایجاد رضایت اجتماعی و همگرایی ● لختی ساختارهای اجرائی کشور به موازات دشواری در صدور مجوزهای کسب کار بخش خصوصی علیرغم ایجاد درگاه ملی

ابعاد (مضامین فراگیر)	مؤلفه (مضامین اصلی)	مضامین پایه
زمینه‌های اقتصادی	تعویق پیشرفت اقتصاد ملی و فشار معیشتی بر زیست خانواده	● روند کند حل مشکلات مسکن و اشتغال برای جوانان ● عدم رشد محسوس شرایط اقتصادی کشور و یا عدم تبیین دقیق رسانه‌ای و روانی برای افکار عمومی ● میانگین نرخ رشد اقتصادی صفر درصد از سال ۱۳۹۱ تا ۱۳۹۸
	تحریم‌های اقتصادی	● تحریم‌های اقتصادی متناوب کشورهای غربی علیه شخصیت‌های حقیقی و حقوقی، به بهانه‌های مختلف و با هدف ایجاد شورش اجتماعی
	عوامل روانی تسری عدم تعادل‌های اقتصادی	● افزایش شکاف انتظار - پاداش در اذهان مردم ● شکل‌گیری و تشدید احساس تبعیض و فساد ● عدم نمود مبارزه با مفاسد اقتصادی در افکار عمومی
	تشدید عامل ناترازی منابع، امکانات و انرژی	● روند رو به رشد مصرف انرژی و عدم سرمایه‌گذاری در زیرساخت‌های انرژی و عدم تکمیل زنجیره تولید ● کاهش ظرفیت مالی دولت برای ارائه یارانه‌ها و بیمه‌ها جهت اصناف (کامیون داران، مشاغل سخت زیان‌آور و ...)

پس در واقع عوامل زمینه‌ساز ناآرامی‌های ۱۴۰۱، عواملی هستند که بطور مشخص در سالهای اخیر تأثیرات خود را بر اعتراضات اغتشاشات ۱۴۰۱ آشکار ساخته است؛ همچنین عواملی هستند که در بلندمدت شکل گرفته و فارغ از ماهیت خود این عوامل، تأثیرات عمیق بر جامعه بر جای می‌گذارند که در صورت ایجاد شرایط اعتراضی و هم‌سو شدن عوامل دیگر آتی الذکر، خود را در قالب آشوب و ناآرامی آشکار می‌سازد؛ این عوامل مجموعه شرایطی هستند که بروز اعتراضات را تسهیل و پشتیبانی کرده است.

ب) ابعاد مداخله‌گر در لایه سیستمی تحلیل ناآرامی‌های ۱۴۰۱

در کنار توجه به متغیر بس‌ترها و زمینه‌ها در باب ناآرامی اجتماعی، باید به عوامل مداخله‌گر در قالب شتاب‌دهنده‌های بحران توجه کرد. معمولاً شتاب‌دهنده‌های بحران، عینی‌تر هستند و از طرفی هم اگر جهت مدیریت بحران صرفاً بر روی آنان تمرکز شود، سبب غافلگیری راهبردی خواهد شد. نمای خلاصه عوامل مداخله‌گر (جهت/شدت دهنده) موثر بر اغتشاشات ۱۴۰۱ در جدول زیر می‌آید.

ابعاد (مضامین فراگیر)	مؤلفه (مضامین اصلی)	مضامین پایه
عامل مداخله‌گر رسانه و فضای مجازی	ادراک سازی از انبوه خلق در فضای مجازی	● شکل‌گیری شایعات، ایجاد تردید در سلبریتی‌ها و بعضاً مدیران با شکل‌گیری امید کاذب، انبوه خلق مجازی ● تقلید از یکدیگر، فشار فزاینده، تعمیم مارپیچ سکوت به نخبگان
	جنگ شناختی رسانه‌ای	● حجم سنگین عملیات رسانه‌ای (سیاه نمایی، القای فساد و تبعیض، نشر اخبار جعلی و منفی که طبق برخی از برآوردهای کارشناسی حدود ۵ برخی کشورهای بحران‌زده چون سوریه و عراق است)
	رسانه در نقش هدایت اعتراضات	● فراخوانی برای تظاهرات توسط شبکه‌های اجتماعی مجازی ● رهبری و هدایت «بری و هیبریدی» ● افزایش تعاملات گروه‌های اپوزیسیون در فضای دارک نت
	نقش و بازیگری سلبریتی‌ها	● تأثیرگذاری منفی سلبریتی‌ها (هنرمندان، بازیگران و ورزشکاران) و افراد مؤثر (اینفلوئنسرها) ● ترویج سبک زندگی غربی توسط سلبریتی‌ها
	کاهش تاب‌آوری و یاس اجتماعی	● میزان بالای اخبار منفی تولیدی در فضای مجازی کشور ● شایعه و تخریب اراده عمومی با استفاده از ابزار رسانه‌های جمعی و نیز شبکه‌های مجازی
	جداشدن مصرف رسانه‌ای و بی‌اعتمادی به رسانه رسمی	● غایب بودن رسانه‌های رسمی و میدان‌داری رسانه‌های غیررسمی و معاند ● از دست رفتن مرجعیت رسانه‌ای صداوسیما ● ضعف در ارائه روایت خلاقانه و مرجع از بحران‌ها
	چهره‌سازی و کمپین‌سازی مجازی با ضد روایت و دوقطبی ساز	● کمپین‌های: چهارشنبه یواشکی کمپین بی‌حجابی علی‌نژاد با ارتباطات تشکیلاتی شهروندان داخلی و ... ● روایت‌سازی: خشک شدن دریاچه ارومیه، حمایت‌های جمهوری اسلامی از لبنان و عراق و غزه، ورود ریزگردها به کشور، ممنوعیت ورود زنان به ورزشگاه، غرق شدن کشتی سانچی، آتش‌سوزی پلاسکو، فروریختن متروپل، سیل و زلزله در ایران و ...
	نقش بازی‌های رایانه‌ای	● پیامدهای بازی‌های رایانه‌ای در حوزه سبک زندگی، سرقت اطلاعات و جاسوسی، و جریان‌سازی فرهنگی، مهارت‌آموزی‌های ضدامنیتی، ناامنی اجتماعی و خشونت، اقتصادی و خروج ارز از کشور، اجتماعی و ... ● وجود حدود ۴۰ میلیون نفر کاربر بازی رایانه‌ای

ابعاد (مضامین فراگیر)	مؤلفه (مضامین اصلی)	مضامین پایه
عامل مداخله‌گر خارجی	سیاست کلان آمریکا؛ تشدید جنگ ترکیبی	● موضع آمریکا در مقابل جبهه جدید شرق عالم؛ اعم از روسیه، چین، هند، ایران و جبهه مقاومت ● چالش‌زایی فضای سایبری با هم‌افزایی تحریم‌های اقتصادی و فشارهای خارجی معاندین، در تشدید فضای جنگ ترکیبی
	بهره‌برداری از پیاده‌نظام در مقاطع بحران	● سرمایه‌گذاری بر روی چهره‌های شاخص هنری و ورزشی و سلبریتی‌ها ● طبق راهکنش دشمن پس از شکل گرفتن اغتشاشات باید چهره‌ها و افراد شاخص ضدانقلاب را به جنبش اجتماعی وصل کرد
	ایجاد جنگ سیاسی-بین‌المللی علیه ایران	● وقفه و طولانی شدن مذاکرات برجام میان ایران و ۱+۵ و به نوعی انسداد و بلاتکلیفی در مذاکرات و خلق فرصت برای دشمن ● حضور رژیم جعلی صهیونیستی و توافق در عرصه‌های مختلف با امارات، عربستان سعودی، اقلیم کردستان عراق و آذربایجان و افزایش تهدید از سوی همسایگان ایران
	مداخلات و فشارهای بین‌المللی	● مداخلات نهادهای منطقه‌ای و بین‌المللی در امور داخلی با عناوین مختلف از جمله مسئله حقوق بشر ● تدوین بسته فشار حقوق بشری نظیر: انتخاب گزارشگر ویژه، کمیته حقیقت‌یاب و غیره

ابعاد (مضامین فراگیر)	مؤلفه (مضامین اصلی)	مضامین پایه
عامل مداخله‌گر امنیتی - اطلاعاتی	شبکه‌سازی داخلی جهت کنش ضدامنیتی	- وجود شبکه‌سازی همکار غرب درون کشور در حوزه‌های حقوق بشر، فرهنگی، مطبوعات، خیریه‌ها، اجتماعی و ... - وجود هسته‌های تشکیلاتی جریان «تفاق» و سایر گروه‌های ضدانقلاب
	امنیتی سازی شرایط کشور	- سوریه سازی (تصادد خشونت و به میدان آوردن ظرفیت‌ها در حوزه امنیتی و نظامی) - وجود شبکه‌هایی از جوانان در راستای خرابکاری شرافتمندانه
	استفاده ضدامنیتی از عملیات روانی و رسانه‌ای	- تبدیل نارضایتی به اعتراضات اجتماعی و در نهایت تبدیل جملگی اعتراض به اغتشاش و شورش و جنگ خیابانی و ... - تلاش برای کشاندن طیف خاکستری جامعه به اعتراضات خیابانی با اخبار فیک تحریک کننده
	تشدید نفوذ اطلاعاتی در راستای خرابکاری	افزایش سرقت، انتقال و افشای اطلاعات و اسرار طبقه‌بندی شده به‌ویژه در مراکز حساس با روش‌های مختلف از جمله هک
	کاهش امنیت حوزه‌های امنیت عمومی با اقدامات سخت	- افزایش فعالیت گروه‌های تروریستی افراطی در سیستان و بلوچستان، هرمزگان و خوزستان - دسترسی گروهک‌ها به تسلیحات انفرادی، ریزپرنده، اقلام دوگانه، مواد بیوتروریستی - عملیات‌های تروریستی مختلف در ایام ناآرامی‌های ۱۴۰۱ مانند: شاهچراغ

ب۳) ابعاد مدیریتی در لایه سیستمی تحلیل ناآرامی‌های ۱۴۰۱

بعد از بررسی علل زمینه‌ای و مداخله‌گر (که اولی ریشه تاریخی و دومی ریشه خارجی دارد)، بررسی عامل مدیریتی پیگیری می‌شود که غالباً مربوط به ضعف از درون و داخل سیستم است. علل مدیریتی را نیز می‌توان در سه بخش ضعف در ساختارها، ضعف در کارکردها و ضعف در رفتارها پی‌جویی نمود.

ابعاد (مضامین فراگیر)	مؤلفه (مضامین اصلی)	مضامین پایه
علل ضعف ساختاری مدیریتی	جوابگو نبودن ساختار نسبت به تهدیدات نوین	● عدم متناسب‌سازی ساختار و عناصر مدیریت امنیت کشور با نوشوندگی تهدیدات ● غافلگیری به سبب عدم آمایش الگوی اغتشاشات
	فقدان الگو به واسطه عدم فهم ماهیت تهدیدات نوین	● خلأ نظری در درک ماهیت بحران و ایجاد ابهام و سردرگمی در نحوه مواجهه با آن ● فقدان مدل و الگویی برای مدیریت افکار عمومی در مخاطرات و بحران‌های نوظهور
	ضعف نظارت و ارزیابی متناسب با جنگ شناختی	● در مرحله نظارت و ارزیابی، بازخوردگیری و بهینه‌سازی تصمیم و نادیده گرفتن تمرکز دشمن بر موضوعات راهبردی خصوصاً در حوزه جنگ شناختی مشهود است
	عدم اعمال حاکمیت مجازی	● رهاشدگی فضای مجازی و عملیات روانی دشمن بر بستر آن
	از دست دادن مرجعیت رسانه‌ای	● اقبال کاهنده عمومی به مرجعیت خبری و فرهنگی نهادهای حاکمیتی و افزایش نقش‌آفرینی شبکه‌های اجتماعی مجازی در مرجعیت خبری و رسانه‌ای

ابعاد (مضامین فراگیر)	مؤلفه (مضامین اصلی)	مضامین پایه
علل کارکردی مدیریتی	عدم شناخت و مواجهه دقیق با ابعاد جنگ ترکیبی	● عدم آشنا بودن عینی و حقیقی با ابعاد، زوایا، ملزومات و فضای تهدیدات ترکیبی جامعه مدرن و جوان، خصوصاً در مراکز تصمیم‌ساز کشور
	ضعف کارکردی مدیریت و فرماندهی کلان	● عدم مدیریت و کنترل بحران و عدم حساسیت و مسئولیت‌پذیری سایر دستگاه‌ها در موضوع مهسا امینی (تا چند روز اول)
	کارکرد ضعیف متولیان امر اجتماعی	● ضعف نهادها سیاست‌گذار در افزایش آسیب‌های اجتماعی مانند: سازمان اجتماعی وزارت کشور
	سردرگمی‌های مواجهه با ناآرامی در میدان	● ضعف مدیریتی؛ برخی شواهد: عدم آینده‌نگری و پیش‌بینی و برآورد، ضعف در مدیریت و کنترل بحران
	ضعف‌های کارکردی دیرپا در مدیریت کنترل بحران	● عدم حل‌وفصل بسترها و ریشه‌های بحران‌ساز و تداوم مسائل از ۹۶ و ۹۸ خصوصاً کم‌توجهی به تقویت ارگان‌های مسئول مقابله با ناآرامی ● ضعف در مدیریت کنترل بحران‌ها و ترمیم فضای سیاسی-اجتماعی
	غفلت در هشداردهی اطلاعاتی	● عدم برآورد اطلاعاتی توسط دستگاه‌های مسئول برای اتفاقات و غافلگیری مورد اذعان مسئولین
	ضعف روایت اول در رسانه‌های رسمی	● چالش اساسی در روایت‌گری از میدان و هدایت افکار عمومی خصوصاً توسط دستگاه‌های رسانه‌ای نظام مثل صداوسیما

ابعاد (مضامین فراگیر)	مؤلفه (مضامین اصلی)	مضامین پایه
علل رفتاری مدیریتی	ضعف آموزش‌های متناسب به نیروها در نبردهای نوظهور	• ضعف آمادگی و آموزش استانداردهای بحران شهری برای عوامل آتش‌نشانی، اورژانس، شهرداری، برق و مخابرات و ... • ضعف در آموزش حقوق شهروندی به جامعه
	ضعف‌های رفتاری و بی‌تجربگی مدیران	• عدم هماهنگی لازم واحدهای در صحنه با کمک‌های دستگاه‌های پشتیبانی‌کننده آتش‌نشانی، اورژانس و ... • ناهماهنگی در برخی اقدامات و حساسیت‌زایی بی‌مورد به واسطه ضعف و بی‌تجربگی مدیریتی آموزش عالی و دانشگاه‌ها
	ضعف آمادگی و متناسب‌سازی توان امنیتی	• عدم تطابق توان نیروی‌های امنیتی و انتظامی با نوع اعتراضات شکل گرفته • وجود افراد مسلح در بین اغتشاشگران و پروژه کشته‌سازی و ضعف در اقدامات موفق نیروهای کنترلی
	ضعف مدیریت رسانه‌ای	• برگزاری مصاحبه‌های ناهماهنگ با رسانه‌ها از سوی مسئولان کشوری • کاهش بی‌اعتمادی مخاطب به روایت رسانه‌های خودی و تمایل به رسانه‌های معاند

پ) لایه سوم علی؛ لایه گفتمانی

هدف این لایه از تحلیل این است که نشان داده شود چگونه پارادایم‌های علمی و گفتمان‌های اجتماعی و سیاسی و به عبارتی ساده‌تر، جهان‌بینی‌ها، ایدئولوژی‌ها، موقعیت‌ها و منافع اجتماعی و سیاسی، واقعیت‌های اجتماعی و ارزش‌گذاری‌های مربوط به آن‌ها را بر می‌سازند. به عبارت دیگر در این لایه از علل، بررسی انتقادی عوامل مشروعیت بخش و پشتیبانی‌کننده ساختارها، یعنی جهان‌بینی‌ها و گفتمان‌ها مدنظر است؛ لایه گفتمانی از ۲ مضمون فراگیر «تغییرات ایدئولوژیک و گفتمانی تحمیلی» و «تحولات در جهان‌بینی‌ها» تشکیل شده است؛ همچنین مضامین پایه و اصلی حاصله شده از یافته‌های تحقیق در لایه سوم علی عبارت‌اند از:

مضامین اصلی	مضامین پایه
تغییرات گفتمانی و سبک زندگی و تمایل به زیست غربی	● فقدان ایدئولوژی و آگاهی سیاسی در میان معترضان نسبت مستقیمی با سبک زندگی در لحظه، اولویت لذت‌جویی آنی و هیجان بالا دارد. ● دسترس‌پذیری سبک زندگی و زیست غربی ● سبک مصرف فرهنگی نسل زد و تغییرات سبک زندگی در قالب وندالیسم
تغییرات نگرشی به خانواده و ذره‌ای شدن جوامع	● فروکاست جایگاه و اهمیت نهاد خانواده ● تضعیف وابستگی‌های خانوادگی کلان‌تر و ذره‌ای شدن
تغییرات ارزشی، هویت و نگرشی به نقش اجتماعی زنان	● تغییرات ارزشی و نگرشی در زنان با تمرکز بر هویت مستقل زنان یعنی «زن به ما هو زن»
نقش هویت‌ساز فضای مجازی و مؤلفه‌های برساخته رسانه‌های غربی	● نقش هویت‌ساز رسانه با تعریف مصرف رسانه‌ای و علائق ● دسترسی هدفمند کودکان و نوجوانان بدون فیلترشکن به انواع بازی‌های رایانه‌ای، تولیدات رسانه‌ای و ...
تغییر ذائقه ارتباطی نسل جوان؛ بی‌تفاوتی و واگرایی به هنجارهای رسمی	● تغییر ذائقه ارتباطی نسل جوان، سبک شناختی-رفتاری و ایجاد سبک زندگی ● تأثیرپذیری از القائات و نمادسازی‌های مکرر، مثل جو روانی روی حجاب اختیاری
گرایش‌های فردگرایانه و انسان‌محور	● گرایش‌های عمیقاً انسان‌محورانه و پسا نوگرایانه، توسعه نسبیت‌گرایی ارزشی و اغتشاشات گسترده فکری ● فردگرایی به عنوان یک مقوله هستی‌شناختی، در بافتار مدرنیسم
غفلت کارگزاران فرهنگی به حفظ گفتمان انقلاب اسلامی	● عدم اهتمام به ضرورت‌های فرهنگی، اجتماعی و سیاسی در گام دوم انقلاب میان مسئولان ● نفوذ یا استحاله و یا ضعف دستگاه‌های تبلیغی-فرهنگی نظام ● تولیدات ضد فرهنگی مثل فیلم، سریال‌های خانگی و غیره در دهه‌های اخیر

ت) لایه چهارم علی؛ لایه استعاری

این لایه ناظر بر فهم اسطوره‌ها و استعاره‌هاست. این اسطوره‌ها و استعاره‌ها، به شیوه‌ای ناخودآگاه

به شکل‌گیری جهان‌بینی و گفتمان مسلط، کمک می‌نمایند؛ تحلیل اسطوره‌ها نشان می‌دهد که چگونه بطن‌های عمیق و پنهان روح و روان فردی و جمعی، درک ما را از شرایط حال شکل می‌دهند. در این لایه از یک‌سوزمینه‌های تمدنی شکل‌دهنده به گذشته، حال و آینده بازنمایی می‌شود و از سوی دیگر با شالوده‌شکنی استعاره‌های متعارف و عرضه استعاره‌های بدیل، زمینه مناسبی به‌منظور نقد حال و خلق آینده‌های بدیل فراهم می‌گردد.

یافته‌های تحقیق در مورد علل و عواملی که بیانگر لایه چهارم علی‌ناآرامی‌های ۱۴۰۱، یعنی لایه استعاری باشد، بسیار محدود است. به عبارتی ناآرامی‌های ۱۴۰۱، دارای علل موحده لایه چهارم نیست و هیچ‌گاه منشأ این ناآرامی‌ها، از تغییرات زمینه‌های تمدنی جامعه ایرانی و اسطوره‌های این سرزمین منبعت نشده است. البته برخی کارشناسان با بدبینی مفرط به علل ناآرامی‌های ۱۴۰۱، این علل را به لایه چهارم سرایت داده‌اند که بسیاری دیگر از کارشناسان و مشخصاً رهبر معظم انقلاب، معتقد نیستند که علل بحران‌های موجود در ایران، به لایه چهارم و تمدنی رسیده است. به عبارت دیگر گرچه ریشه برخی بحران‌ها، خصوصاً ناآرامی‌های ۱۴۰۱، تا حدودی ریشه‌های مرتبط با لایه چهارم را دربر می‌گیرد لکن اولاً درصدی بسیار کمی از جامعه ایرانی را شامل می‌شود و ثانیاً لایه‌های استعاری و اسطوره‌ای جامعه ایرانی بسیار عمیق‌تر و کهن‌تر از آن است که در بحران‌های حادث‌شده، آسیب ببینند.

ازجمله مضامین اصلی لایه علی‌چهارم، هویت و تمدن ملت ایران است؛ ویژگی‌هایی مثل ظلم‌ستیزی، زیر بار زور نرفتن، عدالت‌طلبی، حق‌خواهی، شجاعت، آزادگی، مظلوم‌نوازی، اتحاد در مقابل دشمن خارجی، غیرت ملی و بسیاری از خصوصیات جامعه ایرانی که ریشه در تمدن و البته دین ملت ایران دارد، و ریشه چند هزارساله اسطوره‌ای داشته و در مقاطع مختلف تاریخ این ملت بر همه حوادث و ناملایمات فائق آمده، به‌دشواری قابل تغییر و تحول است؛ البته این نیست که قابل تغییر نباشد و یا دچار خطای بصیرتی و اشتباه گرفتن در مصادیق نشود؛ مانند وقتی که مردم ضرب و شتم فردی را در خیابان توسط نیروی انتظامی مشاهده می‌کنند و مطابق روحیات ظلم‌ستیزی و عدالت‌خواهی به جانبداری از آن فرد روی می‌آورند، در حالیکه آن شخص مجرم است. اتفاقاً تلاش دشمنان هم‌تغییر در همین ماهیت و به خطا انداختن مردم و نفوذ در همین لایه است، همان‌گونه که در لایه‌های قبلی به موفقیت‌هایی هم‌دست یافته است.

در این راستا ذکر جملاتی از رهبر معظم انقلاب خالی از لطف نیست؛ ایشان در بیانات در مناسبات مختلف روحیات جامعه ایرانی را این‌گونه تبیین می‌کنند: «ایران با عظمت، ایران با این

تاریخ، ایران با این فرهنگ، ایران با این عزم پولادین ملی، اسم «تسلیم» مایه استهزاء کسانی است که ملت ایران را می‌شناسند.» «تمدن ایرانی که روزگاری در قله‌ی تمدن بشری قرار داشته، از قدیم، از قبل از اسلام حتی با دین همراه بوده است.» (<https://farsi.khamenei.ir>)

با این وجود برخی مضامین پایه که در مصاحبه با نخبگان به دست آمده در این لایه می‌گنجد که در ذیل در سه مضمون اصلی منفک شده است:

مضمون اصلی و فراگیر	مضامین پایه
تاثیر صفات و خصوصیات فرد ایرانی	● معترض بون، ظلم سستیزی، زیر بار زور نرفتن، عدالت طلبی، حق خواهی، شجاعت، آزادگی، مظلوم نوازی، اتحاد در مقابل دشمن خارجی، غیرت ملی و بسیاری از خصوصیات جامعه ایرانی که ریشه در تمدن و البته دین ملت ایران دارد، و ریشه چند هزار ساله اسطوره‌ای داشته و در مقاطع مختلف تاریخ بر حوادث و ناملایمات فائق آمده، از جمله شرایطی است که اگر درست هدایت نشود می‌تواند به ضد خود تبدیل شود. ● شعار «بی شرف بی شرف» یا واکنش‌های احساسی مردم وقتی که نیروی انتظامی یا بسیجی، فردی را ضرب و شتم و یا دستگیر می‌کند؛ ولو آن شخص مجرم باشد، ناشی از آن روح ناخودآگاه فرد ایرانی است.
ریشه‌های تاریخی ذهن ایرانی نسبت به حکومت	● گزاره باستانی «حکومت به معنای راهزن» ● وجود گزاره دگر بودن حکومت (همیشه در ناخودآگاه مردم، غیریت و مقابل حکومت مستقر بودن وجود داشته است)
تلاش دشمنان ایران اسلامی برای تغییر در ریشه‌های تمدنی و هویتی ملی و دینی	● تمرکز بر مسائل تمدنی و برجسته کردن هویت ملی در برابر هویت ایرانی اسلامی (ج.ا.ا. جدای از ایران است و ملی نیست - افزایش شکاف جامعه با نظام) «؟» ● تغییر در الگوی دین‌داری و پایبندی به شریعت به واسطه رشد طبقه متوسط «؟» ● حاکمیت ایده جهان‌وطنی از سوی امپریالیسم اقتصادی و توسعه این فکر از طریق تسلط و سیطره فضای مجازی

نتیجه‌گیری و پیشنهاد

ناآرامی‌های نیمه دوم سال ۱۴۰۱ موسوم به «جنبش زن، زندگی، آزادی» یک بحران و تهدید

هیبریدی و شبکه‌ای منحصربه‌فردی بود که مهم‌ترین ویژگی آن، تمرکز بر حوزه اجتماعی از طریق تشدید شکاف‌های اجتماعی، تضعیف سرمایه اجتماعی و تغییر ادراک مردم در حوزه باورها، ارزش‌ها و سبک زندگی است؛ و درواقع بزرگ‌ترین عملیات تأثیرگذاری علیه مردم و نظام ج.ا.ا. طراحی و اجرا شد که آثار آن تا به امروز پابرجاست. در این رابطه مقام معظم رهبری در ۱۱ آبان ۱۴۰۱ بیان داشتند که: «اتفاقات اخیر صرفاً یک اغتشاش خیابانی نبود؛ [پشت] این، برنامه‌های عمیق‌تری بود؛ دشمن یک جنگ ترکیبی را شروع کرد؛ همه امکاناتشان را وارد میدان کردند، برای اینکه بتواند بر ملت ایران فائق بیاید. ملت ایران به معنای واقعی کلمه ناکامشان کرد.»

بر این اساس جهت تبیین و بررسی بروز ناآرامی‌های اجتماعی ۱۴۰۱ به گونه‌ای که بتوان همه ابعاد مختلف پدیده و چیرستی و چگونگی آن را موردتوجه قرار داد می‌توان از روش علی لایه‌ای استفاده نمود. لذا پرسش اصلی مقاله این گونه طرح گردید که: «بروز ناآرامی‌های اجتماعی ۱۴۰۱ چگونه تبیین می‌گردد؟» برای پاسخ تبیین لایه‌های عمیق علی و ریشه‌های بروز، علل و شرایط زمینه‌ای، مداخله‌گر و مدیریتی از خلال یکی از روش‌های تبیینی با نام روش تحلیل علی لایه‌ای (CLA) مدنظر این پژوهش بوده است.

با توجه به ویژگی‌های خاص ناآرامی‌های اجتماعی ایران و تجارب نگارندگان، با مینا قرار دادن روش و تکنیک تحلیل علی لایه‌ای (CLA) قالب روش‌شناسی را در چهار مقوله: (۱) لایه لیتانی یا ظاهری (توصیف ناآرامی‌ها شامل ابعاد، مؤلفه‌ها و ویژگی‌ها) (۲) تبیین علی لایه سیستمی، شامل مقوله‌های: عوامل زمینه‌ای، عوامل مدیریتی (ساختاری، کارکردی، رفتاری) و عوامل مداخله‌گر، (۳) تبیین علی لایه گفتگمانی (۴) تبیین علی لایه اسطوره‌ای، ماهیت و روایت صحیح موضوع ناآرامی‌های ۱۴۰۱ را از خلال مصاحبه عمیق با نخبگان و خبرگان امر، تلاش گردید روایتی جامع با بهره‌گیری از روش‌شناسی تحلیل لایه‌های علی ارائه شود. لذا مصاحبه‌های نیمه ساختاریافته از خبرگان اجرایی و نخبگان علمی موضوع به تعداد ۱۸ نفر منتخب هدفمند تا اشباع نظری ادامه یافته و با استفاده از روش تحلیل مضمون، مضامین فراگیر در لایه‌های علی قرار گیرند. در نهایت پاسخ به سؤال اصلی در قالب ۴ لایه علی تبیین‌کننده ناآرامی‌های اجتماعی ۱۴۰۱ ارائه گردید. مشخص شد که در لایه لیتانی ۲۳ مضمون اصلی می‌تواند توصیفی از صحنه میدانی ناآرامی‌ها را ارائه دهد. در لایه سیستمی باهدف استخراج عوامل مؤثر بر شکل‌گیری ناآرامی‌ها در ۳ بعد عوامل زمینه‌ساز، مداخله‌گر و مدیریتی تعداد ۵۴ مضمون اصلی و در لایه گفتگمانی جهت فهم اثرات جهان‌بینی‌ها، ارزش‌گذاری‌ها و هنجارها بر واقعیت‌های اجتماعی تعداد ۷ مضمون اصلی استخراج گردید. در نهایت و در لایه استعاره‌ای نیز ۳ مضمون اصلی ماحصل مصاحبه عمیق و مضمون بایی آنها بود.

در قسمت نهایی پیشنهاداتی حول محورهای ذیل قابل ذکر و مذاقه برای اندیشمندان و کارگزاران نظام مقدس جمهوری اسلامی ایران است:

۱- بیشترین فراوانی مقوله‌های فراگیر، اصلی و پایه‌ای، در لایه سیستمی بدست آمد و این بدین معناست که با تثبیت و جافتادن زمینه‌های نابسامانی در جامعه ایرانی و تشدید این وضعیت، همچنین با ناکارآمدی مدیریتی (چه از لحاظ ساختاری و چه کارکردی و رفتاری) و ضعف در دولت‌سازی، و نیز با ورود عوامل مداخله‌گر، جامعه و نظام جمهوری اسلامی ایران، باید هر از چند گاهی و در مقاطع چه بسا کوتاه‌تر، شاهد بحرانها و ناآرامی‌های آسیب‌زننده به ساختار جامعه و حاکمیت ملی باشد، آنچه که مابه‌ازای خارجی آن کاهش مشارکت در انتخاباتها و حضورهای سیاسی حاکمیتی مردم و همچنین تضعیف استحکام درونی نظام ج.ا.ا. است. لذا لازم است دولت‌سازی اسلامی که مقام معظم رهبری هم به عنوان سومین مرحله پیشرفت ایران اسلامی به آن متذکر شده‌اند، توجه راهبردی و محوری شود.

۲- طبق روند ناآرامی‌های محدثه در جمهوری اسلامی طی چهار دهه و تجربه‌مندی حریف (حریفان) جمهوری اسلامی از پشت سر گذاشتن انواع ناآرامی‌ها طی ۴۵ سال اخیر و تحلیل لایه علی حاضر، به نظر می‌رسد روند آینده پژوهی ناآرامی‌ها و تهدیدات داخلی و خارجی برای نظام جمهوری اسلامی در دهه پیشرو، تهدیدات در لایه سوم و گفتمانی و ایدئولوژیکی و مشخصاً تهدیدات با ریشه تغییرات در سبک زندگی بواسطه تغییرات جهانی و ایدئولوژیکی نسل جدید، خواهد بود. لذا تمرکز بر جهاد تبیینی، خصوصاً اقدامات راهبردی و توجه ویژه به نظام آموزش و پرورش و آموزش عالی، اولویت فوری کارگزاران نظام برای حفظ سرمایه اجتماعی نظام جمهوری اسلامی ایران باید باشد.

۳- نشانه‌ها در لایه گفتمانی گرچه نسبت به لایه سیستمی کمتر بود ولی زنگ خطر جدی برای تغییر ماهوی نظام است که در کلام رهبری هم این هشدار مشاهده شده است. همچنین کمترین نشانه‌ها در لایه استعاری بود و این یعنی هنوز ناآرامی در ایران به این لایه نفوذ نکرده که اگر نفوذ کند با خطرات تغییرات تمدنی (هویت ملی و دینی ایرانیان) مواجه خواهیم شد و چه بسا تغییر نظام، با فراوانی نشانه‌ها در این لایه اتفاق بیافتد. لذا یکی از پیشنهادهای راهبردی برای مقابله با تهدیدات نوین علیه جمهوری اسلامی در آینده پیشرو، تمرکز بر لایه‌های سوم و چهارم علل عمیق ایجاد ناآرامی است. به عبارت دیگر اگر چه محققین در این پژوهش سیر علل کاوی عمیق ناآرامی‌ها را از لایه‌های سطحی و ظاهری تا لایه‌های عمیق

طراحی کرده، لکن برای حرکت مقابله‌ای و ترسیم سیاست و راهبردهای نظام برای مقابله با ناکارآمدی داخلی و طراحی نظام سلطه، لازم است تحکیم و تثبیت و بازمهندسی، بالعکس و از لایه‌های عمیق تا ظاهری طراحی و تدبیر شود.

۴- با توجه به اتحاد و همدلی بی‌نظیر مردم در جنگ تحمیلی اسرائیل علیه ایران در اواخر خرداد ۱۴۰۴، و عبور کردن از اختلافات داخلی و وحدت حول دفاع از کشور، این امید بوجود آمده که لایه استعاری در ملت ایران که همان وجه اشتراک در گرایشها و نیروهای پنهان در روح جمعی ملت ایران، نظیر کهن الگوها، اسطوره‌ها و نمادهای جمعی است، بدون آسیب یا با حداقل آسیب باقی مانده است و این نشانه قابل توجهی برای بقای جامعه ایرانی حول محورهای وحدت و استمرار حیات است؛ البته نشانه‌هایی از شاخص‌های لایه سوم یعنی لایه گفتمانی، مثل باورها و نظامهای معنایی جامعه ایران و هویت ایرانی-اسلامی نیز مشهود بود که البته نیاز به ترمیم دارد تا در مقابل ناآرامی‌های آینده کمتر دچار شکنندگی گردد.

۵- تمرکز جدی نظام ج.ا.ا بر روی زیست مجازی و تولید محتوا و نظارت بر این عرصه، یکی از فوری‌ترین نیازهاست. تاکیدات بی‌نظیر رهبر معظم انقلاب بر روی اهمیت فضای مجازی و در سطح مسئولیت رهبری دانستن مدیریت این فضا، مستلزم طراحی چند لایه و همه جانبه با سرمایه گذاری، مدیریت، هدایت و نظارت بر این عرصه است. آگاهی سازی در کنار مسئولیت پذیر کردن گروههای سیاسی و اجتماعی، سلبریتی‌های ورزشی و هنری، روزنامه‌ها و کانال‌های مجازی، استارت آپ‌ها و شبکه‌های رسانه‌ای، وظایف همه قوا و دستگاههای مختلف نظام است. همچنین برخورد جدی قضایی با این طیف‌ها که با جرعه اول و تحریک اولیه، هزینه برای نظام و منافع ملی ایجاد می‌کنند و اغماض نکردن‌های بیجای مسبوق به سابقه، عامل پیشگیری اساسی است.

فهرست منابع

۱. اخوان کاظمی، بهرام (۱۳۸۵). «امنیت و ابعاد آن در قرآن»، مطالعات اسلامی، شماره ۷۵، صص ۱۱-۲۸.
۲. امیری، عبدالرضا (۱۳۸۷). بحران‌های طبیعی و نظم و امنیت اجتماعی، تهران: انتشارات سازمان تحقیقات و مطالعات ناجا.
۳. الیاسی، محمدحسین (۱۳۸۲). «عملیات روانی»، فصلنامه عملیات روانی، شماره ۴.
۴. بشیریه، حسین (۱۳۸۳). جامعه‌شناسی سیاسی طبقه کارگر و جریان‌های کارگری در ایران، تهران: مؤسسه انتشارات آموزش عالی کار.
۵. بیات، آصف، (۱۳۹۱). سیاست‌های خیابانی؛ جنبش تهیدستان در ایران، ترجمه اسدالله نبوی، تهران: پردیس دانش.
۶. حسینی زاده آرانی، سیدسعید (۱۴۰۱). تحلیلی بر ریشه‌های اجتماعی شکل‌گیری و بروز نارضایتی اجتماعی در ایران، پروژه تحقیقاتی، دانشگاه عالی دفاع ملی.
۷. خامنه‌ای (آیت اله). مجموعه بیانات، ابلاغ‌ها پیام‌ها و رهنمودها، پایگاه اطلاع‌رسانی دفتر حفظ و نشر آثار حضرت آیت‌الله‌العظمی سیدعلی خامنه‌ای، قابل دسترسی در farsi.khamenei.ir
۸. خسروی، میثم؛ میرعمادی، طاهره (۱۳۹۸). «لایه‌های آینده و مسئله صورت‌بندی کنشهای انسانی؛ بررسی مبانی معرفتی روش تحلیل لایه‌ای علی»، دو فصلنامه آینده پژوهی ایران، سال چهارم، شماره ۱، صص ۱۰۱-۱۱۶.
۹. خمینی (امام)، روح‌الله (۱۳۷۸) صحیفه امام، تهران: مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (س).
۱۰. دبیرخانه شورای اطلاع‌رسانی دولت (۱۴۰۱) نقشه شناختی اغتشاشات اخیر، شورای اطلاع‌رسانی دولت.
۱۱. دلاوری، ابوالفضل و قنواتی، نگار (۱۴۰۳). «روش‌شناسی دولت‌پژوهی؛ ارزیابی تناسب تحلیل علی لایه‌بندی شده (CLA) برای آینده پژوهی دولت»، فصلنامه دولت‌پژوهی، دوره ۱۰، شماره ۳۷: ۱۷۱-۲۰۲.
۱۲. رئیس دانا، فربرز (۱۳۸۴). «علل، عوامل و انگیزه‌های اقتصادی-اجتماعی بروز بحران‌ها و تهدیدهای اجتماعی در ایران»، فصلنامه رفاه اجتماعی، دوره ۴، شماره ۱۶، صص ۲۴۹-۲۲۱.
۱۳. سردارنیا، خلیل الله و کیانی، فائزه (۱۳۹۵). «تحلیل بحران سوریه از منظر شکافهای اجتماعی»، دو فصلنامه جامعه‌شناسی سیاسی جهان اسلام، دوره ۴ شماره ۱: ۱۱۱-۱۳۲.

۱۴. شانه‌ساززاده، مرتضی (۱۴۰۱). الگوی راهبردی مدیریت مقام معظم رهبری امام خامنه‌ای در ناآرامی‌های سیاسی کشور با تمرکز بر فتنه سال ۱۳۸۸، رساله دکتری، دانشگاه عالی دفاع ملی.
۱۵. عسگری، محمود (۱۳۹۸). «رویکردی به ناآرامی‌های اجتماعی در جمهوری اسلامی ایران از منظر مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی)»، فصلنامه مطالعات بین رشته‌ای دانش راهبردی، سال دهم، شماره ۴۰: ۲۷۹-۳۱۸
۱۶. عسگری، محمود و حسینی، سیدحسین (۱۴۰۰). «تبیین فرایند و معرفی عوامل وقوع ناآرامیهای اجتماعی در ج.ا.ایران»، فصلنامه راهبرد دفاعی، سال نوزدهم، شماره ۷۴.
۱۷. عسگری، محمود (۱۳۹۹). تحلیل ناآرامی‌های مهم اجتماعی در چهار دهه اخیر و سناریوهای ناآرامی‌های احتمالی آینده و الگوی مدیریت آن، رساله دکتری، دانشگاه عالی دفاع ملی.
۱۸. عسگری، محمد و حسینی، حسین (۱۴۰۰). «واکاوی حکمرانی امنیتی برای مقابله با ناآرامی‌ها در جمهوری اسلامی ایران»، فصلنامه آفاق امنیت، دوره چهاردهم، شماره ۵۳.
۱۹. علی‌اصغری، محمداقبال (۱۴۰۰). «بررسی علل و ابعاد امنیتی‌شدن ناآرامی‌های اجتماعی»، نشریه مدیریت بحران و وضعیت‌های اضطراری، شماره ۴۵، صص ۱۲۵-۱۵۳.
۲۰. علیزمانی، محمد (۱۳۹۳). «عوامل مؤثر در بروز اغتشاشات درون‌شهری استان خوزستان»، فصلنامه پلیس ویژه، دوره یکم، شماره ۱، صص ۲۷-۵۵.
۲۱. عنایت‌اله، سهیل (۱۳۸۸). تحلیل علیّ لایه‌ای، ترجمه مسعود منزوی، تهران: مرکز آینده پژوهی علوم و فناوری دفاعی.
۲۲. کاستلتز، امانوئل، (۱۳۹۶)، شبکه‌های خشم و امید: جنبشهای اجتماعی در عصر اینترنت، ترجمه مجتبی قلی‌پور، تهران: نشر مرکز.
۲۳. کاظمی، علی‌اصغر (۱۳۷۲). روابط بین‌الملل در تئوری و عمل، تهران: نشر قومس
۲۴. گر، تدرابرت (۱۳۷۷). چرا انسانها شورش میکنند، ترجمه علی مرشدیزاد، تهران: پژوهشکده مطالعات راهبردی.
۲۵. گودرزی، آیت‌الله (۱۳۹۱). ناآرامی‌های اجتماعی عوامل و فرآیند، رساله دکتری، دانشگاه علامه طباطبائی.
۲۶. علی‌اصغری، محمداقبال (۱۴۰۰). «بررسی علل و ابعاد امنیتی‌شدن ناآرامی‌های اجتماعی»، فصلنامه مدیریت بحران و وضعیت‌های اضطراری، پیاپی ۴۲.
۲۷. محمدی خانقاهی، محسن و آزادی محمد حسین، (۱۳۹۹). خبر جعلی و امنیت سایبری

اجتماعی، چاپ اول، تهران: دانشگاه عالی دفاع ملی.

۲۸. محمدی خانقاهی، محسن - کشاورز شکری، عباس و غفاری هاشجین، زاهد (۱۴۰۲). «تحلیل لایه‌های علی نارضایتی اجتماعی در جمهوری اسلامی ایران»، پژوهشهای راهبردی سیاست، دوره ۱۲، شماره ۴۶، صص ۲۷-۸۲.

۲۹. مصطفوی، انور؛ شهبابی، محمود و شالچی، سمیه (۱۴۰۱). «رفتار جمعی یا کنش اعتراضی: مطالعه ناآرامیهای اجتماعی آبان ۹۸ با استفاده از نظریه مبنایی»، رهیافتهای سیاسی و بین‌المللی، دوره ۱۴، شماره ۲، صص ۲۳۶-۲۱۱.

۳۰. مفخمی شهرستانی، حسن و احتشامی، علی (۱۴۰۱). «تحلیل امنیتی اجتماعی ناآرامی‌های ۱۴۰۱»، فصلنامه انتظام اجتماعی، سال ۱۴، شماره ۴.

۳۱. نویدنیا، منیژه (۱۳۸۲). «درآمدی بر امنیت اجتماعی»، مطالعات راهبردی، سال ششم، شماره اول. صص ۷۶-۵۵.

۳۲. هانتینگتون، ساموئل (۱۳۸۲). سامان سیاسی در جوامع دستخوش دگرگونی، ترجمه محسن ثلاثی، تهران: نشر علم.

33. Buzan, B. (2000), Security Studies: Beyond Strategy, Retrieved 2011/19/07, from www.yorku.ca/dmatimer/security_studies.htm.

34. Gurr, Ted Robert, (1968), "A Causal Model of Civil Strife: A Comparative Analysis Using New Indices", American Political Science Review, Vol.62, pp.1107- 1115.

35. Inayatullah, Sohil (1998), "Causal layered analysis: post structuralism as method", Futures, 30(8): 815-829.

36. Inayatullah, Sohil (2004), "Causal layered analysis: Theory, historical context, and case studies" In S. Inayatullah (Ed.) the Causal Layered Analysis Reader: Theory and Case Studies of an Integrative and Transformative Methodology, Taiwan: Tamkang University Press.

37. Inayatullah, Sohil (2006), "Anticipatory action learning", Futures, VOL 38. (656-666).

38. Inayatullah, Sohil (2009), "Causal Layered Analysis Project an inter-agency project to explore the socio economic aspirations of Singaporeans", Centre for Strategic Futures, Public Service Division.